PREFACE.

A preface is a most welcome thing when it is a necessity for a thorough understanding of a book. In this very unhealthy and transitional part in the life of the Telugu Literature it is indispensable at least to avoid misunderstanding. And so it is here useful in both ways.

The art of poesy has exhibited itself in various ways in all countries and in all times. But whatever be the nature of the diversity, thus far has been admitted on all hands that the Drama is the most complex and highest form of human composi ion. The Sanskrit saying is to the same effect. It says నాటకాన్తంతు సాహిత్యమ్ meaning thereby that a man's literary abilities are perfected with the drama. The latter means obvio sly "with the study or with the composition of the drama." The reason is not far to seek. In all other classes of composition the author has the advantage of himself appearing in and assisting his readers when he apprehends a failure of appreciation. But not so in a drama. In the latter the author is nowhere to be seen. Everything is completely left to the intelligence of the reader. He has to help himself through as best he can. The characters speak as real characters. For explanations he cannot look to the author. The conversation is so artistically arranged in a drama that it is ordinarily difficult to pry into and comprehend the beauties the author had intended. The very object of the drama is to teach men of the ways of the world; of how people situated in divers circumstances would think and act; so that the reader may know to study the character of people in the wide world. The study of the drama comes at a late stage. After studying the several ways of Expressions of language

and thoughts, the student begins in the drama to combine them with actions and conduct in all their complexity. It, therefore, becomes clear that dramatic composition is necessarily complex. It has been nowhere more forcibly found than in Shakespeare. New commentators have been coming into the field with some new points, new excellences, brought to light all from the same work. But if, Shakespeare himself should explain to us his own works, he might confess he had never intended all these beauties or defects; but that they are worked out by the readers of course, out of his own productions. In other words the appreciation depends more on the contributory intelligence of the reader. The author thus keeping himself in the back ground, has to make his characters say what he intended; and he can never intend anything inconsistent with the development of the several characters or of the plot.

The Excellence of the book, therefore, varies with the degree of success attained in the fulfilment of the above object. It is in view of these reasons that the study of the drama has always been reserved to the last stage in the study of the language; or as we would now say to the College classes.

It is thus obvious that a careful study of the drama implies an amount of skill on the part of the author on the one hand and a certain amount of advancement on the part of the reader, on the other. It is not all that can write or can understand a drama. The author ought not to be too plain or too elliptical. The thin line of demarcation between nicety or good taste and want of art has to be always kept in view. This good taste shows itself in a variety of ways in the arrangement of the plot or main story; in the relevancy of the subordinate facts to the

main story and their position in their proper places; in the division of the plot into complete yet connected little plots which are technically called Acts; in the arrangement of the various scenes; in the introduction and development of characters; and in their sentiments and conversation, their manner, length and appropriateness. This taste can be acquired only by a complete study of the great authors who have always been the important leaders of man kind.

In the case of the Telugu language the difficulty is still greater. There was not any ancient dramatic literature. It had no rules of rhetoric of its own. We had therefore to fall back on Sanskrit rhetoric and rules which are already complete and ready at hand. The very names of style, metre, verses, figures of speech, beauties, defects, infact whatever is connected with the study of the language is borrowed from Sanskrit directly or indirectly. Hence it is that a good poet or dramatist must necessarily be a Sanskrit scholar if he wants to be a telugu scholar. Our old poets were primarily Sanskrit scholars. If you are to seek for the best pieces of poetry you have to go back to the older poets. Among the later and modern poets we more often than not meet with want of taste, want of art and bad taste. Some of the later productions are even an infliction on literature. But their existence is sufferred and is even flattered for other reasons. It must be remembered that poetry is also an art that requires careful pruning and tendering which, once neglected avails not ever afterwards. A careful cultivation of the art requires a careful study of Sanskrit. In modern times it further requires a careful study of the great English authors. In the absence of any one of these one might tack together a few words in metre but one cannot call it poetry. The

Sanskrit term for a poet is కవి which is derived from a root which means to describe (and not to calculate and tack together words.) The real connotation is to show through description what one had not actually experienced as if it is a reality and present experience. It is to take us out of ourselves and place us in the sphere which he is describing.

When so much is required and expected of a good author the reader's task is not also easy. He has to co-operate and start with a certain amount of intellectual capital before he can presume to study a drama. He must, at every stage, question himself "why has this idea been placed in the mouth of this character and why in this place and in this form? What if it is omitted or changed? How does it help the plot?" and so on. If to these questions there exist satisfactory answers in the book itself and the reader is able to find them out, the book is well written and appreciated and both the author and the reader are well compensated.

The development of a plot is not a mere story telling. According to our rules of rhetoric and even according to our accepted opinions a book has a manifold object in view. It is primarily intended to teach the reader to apprehend the ways of the world and benefit himself by the lessons taught. The presumption, therefore, at once arises that a writer, of course, a good one, writes nothing in his book that is not calculated to produce this effect on the reader. All the mental processes that transpire in the author's mind do really transpire in the reader's as well in fully understanding the work. The explanation of these processes is what is called a commentary. Compare the various terms వృత్తి, టీక, టిప్పణి, వ్యాఖ్య and భాష్య and their differences in meaning. It is such works that are regarded as

classical. Not the so called books more particularly the dramas that we are pained to find inflicted on the student population at the present day. They are more the unhealthy and ugly remains of the once healthy and beautiful drama, mocking as it were their own former selves. Their existence has been doing a double mischief. They waste the most precious part of the student's life and labor. They also injure him ever after by developing a bad taste in him rendering him thoroughly unfit to cultivate good taste. The student has to destroy what he had learnt in school and begin learning afresh when he will find it too late. It will not be out of place to mention in this connection that a proper selection of books by those who hold the reins of education in the country would have done much to avert the evil to a considerable extent if it cannot uproot it altogether.

A word regarding the rules of the drama in general and I shall have done. The details are unnecessary to be mentioned here as they are well treated in several well known works. The rules themselves, so far as they go, seem to be empericisms arrived at after careful study of masterly productions. The details are so minute that one does really feel a difficulty in fully comprehending them. But once well understood they fully compensate the labor spent. I am not a bigoted advocate of their infallibility. I mean to say they are often so thorough that they may be applied even to the works of Shakespeare who never knew them at all. The slight variances that one may find are so slight that they may be safely neglected. It cannot be denied that they are an invaluable assistance to write in good taste. A total disregard to these is lamentably manifest in the modern telugu dramas. As I have already

stated it is due to the ignorance of Sanskrit. Our ideas, words, abstract names, manners and every part of our daily life is full of Sanskrit influence in spite of the daily increasing western influence. Telugu is no telugu unless it is studied as if Sanskrit is a part of it. I have said so far to impress on the telugu dramatic writers the importance of of the study of Sanskrit and the rules of rhetoric. I am not blind to the present day tendency to disconnect telugu with Sanskrit; but I doubt very much if that is not an impossible thing. At any rate until you have a complete telugu grammer and rhetoric you cannot avoid Sanskrit. Even then it will still remain a question of doubt. But this is quite another matter for a separate and fuller treatment. I crave the reader's forbearance for this piece of digression. I would only urge the necessity or at least the desirability of adopting and following the existing rules of rhetoric unless you are sure that a noncompliance would materially add to the beauty of the work. I have myself made slight deviations in my present work, especially in the arrangement of the scenes and Acts though I followed the canons generally.

How far my book satisfies my patient readers in the light of the above remarks I leave to the judgment of my learned readers.

4-10-10,
VIZIANAGRAM.

AUTHQR.

ఉపోద్ఘాతము.

మనహిందూదేశ భాషలన్నిటిలో మిగుల శ్రావ్యమయి మృదుత్వమున కెనలేని తెనుగుభాష కొంతకాల మున్నతదశ ననుభవించి నానాటికి క్షీణించినదనుట సువ్యక్తమే.

ఇప్పుడు మనవారీశోచనీయదశను గని మరల దాని నుద్ధరించుటకు యత్నముచేయుచున్నారు. అట్టివారి యుద్యమము కొనియాడదగినదయ్యు నీభాషయందు నూతనముగా వ్రాయబడుచుండు గ్రంథములందు రసజ్ఞత లేకున్నది. అందువలన గ్రంథములను పేర ననేకపుస్తకములు పుట్టుచున్నను నిక్కముగా జదువరులు చదివి యానందింపదగినవి మిక్కిలి తక్కువ ప్రకృతమున నాటకములను జూచిన నేచెప్పినది మరియునొప్పియున్నది. పరిణయములనియు, విజయములనియు, నింకమరికొన్ని నామముల నొసగి యన్నియు నాటకములని వ్యవహరింపబడుచున్న పుస్తకముల జూచిన దలయెత్త ననువులేక మిగుల దుఃఖము వొడమును. ఇందునకుగారణము సంస్కృత పాండిత్యము లేక గణములు తెలిసిన తోడనే పద్యములు వ్రాయగమకించి యానడుమ నాలుగు మాటలిరికించి మొత్తమున నాటకమని యందురు గాని నాటకస్వరూపమించుకైన నెరుగరు. సంస్కృత నాటకములందు గూడ నిట్టి తలవంపుల నాటకములున్నవి. అయినను సంస్కృతమునందు గాని యాంగ్లేయ భాషయందుగాని మహాకవులొనరించిన గ్రంథములను లక్షణగ్రంథముల నుజదివినచో నొకవిచిత్రమయిన రసజ్ఞత (taste) పొడమి మాటాడునపుడును వ్రాయునపుడును వినువరులకు మిగుల నానందకరమయి రసోచితముగా నుండును. సాహిత్యమువలన ముఖ్యమయిన ప్రయోజనమిదియే. అట్టిసాహిత్యము నాటకాంతమయియున్నది. "నాటకాంతంతు సాహిత్యమ్" అని అనగా నాటకమొకటిలెస్సగావ్రాయనేర్చినగాని యొకరు లెస్సగావ్రాసిననాటకమును బాగుగనెరింగినగాని సాహిత్యముపూర్తియగును. జనులేయవస్థలందేయేతీరునమాటాడునది నడుచుకొనునది బాగుగాతెలియును. అందుకొరకు లాక్షణికులు కొన్నికట్టుబాట్లేర్పరిచియున్నారు. అవిగణితశాస్త్ర సిద్ధాంతములవలెననుల్లంఘనీయములుగాకున్ననుబండితులెల్ల వాని నాదరించి చిరకాలమనుసరించుటచే నవిమనకును మాననీయములు. వివాదగలిగినపుడెల్ల నందరు ప్రమాణముగానంగీకరింపదగినవి. నవీనులొకకొందరవి తెలిసికొనుటకు గూడ నేవగించుచున్నారు. అవి దెలిసి చర్చించి వానినుల్లంఘించు సమయములందు హేతువులను దెలుపువారరదు. మహాకవియగు గాళిదాసు గూడ "పురాణమిత్యేవ నసాధుసర్వ" మ్మని వ్రాసినపుడు "పురాణమిత్యేవనసాధుసర్వ" మ్మను

మాట మనముమునవిడికొని యేషశబ్దము నుపయోగించుటయె గాక నవీనకావ్యములయందు దోషములగూడ సూచించెను.

లెస్సగాబరిశీలించి యుపపత్తి పూర్వకముగా నుల్లంఘించవచ్చునని 3 వ చరణమున వ్రాసెను. 4 వ చరణమును మాత్రము మనవారొక కొందరు లెస్సగా ననుసరించుచున్నారు. రేపు మాతండ్రి తద్దినము నాకు రేపటిదినము సెలవిమ్మని యొక తాబేదారుడు తనయజమానుడైన యొక యాంగ్లేయుని నడుగ నాదివారమునాడు చేసుకొనుము. రేపు సెలవియ్యబడదనెను. మనపూర్వపు గ్రంథములందలి విద్య నెరుంగక మనపూర్వులు బుద్ధిహీనులనియును మనవర్ణాశ్రమాచార ధర్మములవిద్యాజనితములనియు ననుమాటలను దొరవారివలెనె తెలియని మనవారు ననుసరించి పీరుసాహెబును గోకులాష్ట మెన్నడని యడిగిన హిందువులపగది హాశ్యాస్పదులగుచున్నారు. కొన్నియంశము లందు కాలానుసరణమున మార్పులుకలుగక మానదు. అయినను బిడుగునకును. బియ్యమునకొకటె మంత్రమని యన్నియును దప్పు లనదగునా? కావున లక్షణగ్రంథముల దెలియమిజేసి రసజ్ఞత చక్కబడదు. అది లెస్సగా జక్కబడిననేగాని గ్రంథముల వ్రాయుటకు శక్తిచాలదు.

కావ్యములు శ్రావ్యములని, దృశ్యములని, రెండు తెరగులు ప్రదర్శింప ననువైయుండుటచే దృశ్యములనియు రూపకములనియు ననబడును. భావముల ననుసరించి శరీరావయవములను కదల్చుట త్రిప్పుట మొదలగునవి చేయుట నృత్తమనబడును. తాళము లయముతోగూడినట్లగా యవయవములను ద్రిప్పుట నృత్యమనబడును. ఈరెండు నంగములుగా నుండుటచే రూపకములన్నియును నాట్యాశ్రయములు. అందు వస్తు (Plot or Story) నాయక (Hero) రసభేదములచే రూపకభేదము లేర్పడినవి. అందు నాటకమునకీలక్షణములు గలవు. వస్తువు ప్రఖ్యాతము అనగా నితిహాసమునందలికథ. (Historic story)

నాయకుడు—ధీరోదాత్తుడు ఈశ్వరుడు విష్ణువు ఇంద్రుడు మొదలగు దివ్యపురుషులుగాని నలుడు హరిశ్చంద్రుడు మొదలగు మర్త్యులుగాని రాముడు కృష్ణుడు మొదలగు నుభయాత్మకులుగాని యుండవచ్చును.

రసము—శృంగారవీరరసములు తరుచు తక్కినవి యంగములుగానుండును.

ఇది యుండ నొక్కొక ఫలమునుగోరి యాచరింపబడు. చర్యయొక కథయగును. ఒకప్రధానమైన కథలో నవాంతరముగా ననేకచిన్న కథలు జరుగుచుండుట లోకప్రసిద్ధమె. త్రివర్గమనగా ధర్మార్థకామములలో నొకటి ప్రధానమైన ఫలముగానుండి దా

ని సాధించుటకు జేయబడుపనులలో తక్కినవికూడ నుండును. అట్టి చిల్లికథలకును ప్రధానమైన ఫలమునకునుండు సంబంధమునకు సంధియనిపేరు వీనినే వివరముగా దెలిపెదను. ఒకడు తలచిన ప్రయోజనములు సిద్ధించుకొరకు గారణములు ప్రయోజన సిద్ధిహేతువులు. అవి బీజములు, బిందువు, పతాక, ప్రకరీ, కార్యలక్షణములని యయిదు విధములు.

1 బీజమనగా—స్తోకోద్దిష్ట కార్య హేతువు. అనగా నుద్దేశింపబడిన కార్యమునకు హేతువు నల్పముగా సూచించుట.

2 బిందువనగా—ముఖ్యఫలమొకపుడు కొనసాగక పోయినను నశింపకతక్కిన యవాంతర ఫలముచేనవి నిలపబడుట అనగా ఫలప్రాప్తిగాకున్నను మరికొన్ని హేతువులు చేనది నిష్ప్రయోజనము గాదనియు నొకప్పుడైన సఫలమగుననియు తోచుట.

3 పతాక—అనగా ప్రధానకథాంశ మనుసరించు నంగకథలు ఉపనాయకుల చరిత్రములు మొదలగునవి.

4 ప్రకరీ—ఇది పతాకవంటిదేగాని యంతకంటె చిన్నపాత్రల కథలు.

5 కార్యలక్షణము—ఫలముపూర్తిగా సిద్ధించుట. ఇవియర్థప్రకృతులు ఇవి నాటకమునందలి కథాంశమునుబట్టి యేర్పడినవి.

ముఖ్యఫలప్రాప్తికొరకు నాయకుడు జరిపించు వ్యాపారములు సయితమయిదువిధములు. అవి ఆరంభము, యత్నము, ప్రాప్త్యాశ, నియతాప్తి, ఫలాగమములని.

1 ఆరంభము—నాయకుడు ఫలప్రాప్తికొర కుత్సహించుట అనగా నుత్సాహముమాత్రము ఫలలాభము సిద్ధించుటకు గొంతకాల మాలశ్యమగునపుడా యాలశ్యమునకు సహింపలేకుండుట. యౌత్సుక్యము.

2 యత్నము—ఫలముకొరకు జేయుప్రయత్నము.

3 ప్రాప్త్యాశ—అపాయము సంభవించునను భయముండి ఉపాయముతో కార్యము చేయుట.

4 నియతాప్తి—అపాయములేదని తెలిసి కార్యముసానుకూలమని నిశ్చయించుట.

5 ఫలాగమము—పూర్ణమైన ఫలప్రాప్తి.

మీదవివరించిన యర్థప్రకృతులయిదును నాయక వ్యాపారములయిదును యథా సంఖ్యముగా బరస్పరసంబంధము గలిగనేని సంధులగును. అవి ముఖము, ప్రతిముఖము, గర్భము అవమర్శము, ఉపసంహృతి, యని యయిదు.

1 ముఖము—నానార్థ రసములవలన బీజముత్పత్తి. బీజారంభముల కూడిక.

2 ప్రతిముఖము—ఒక్కొక అంకమందును గొన్నియంశములచే బీజము వ్యక్తమగుచుండుట మరికొన్నిటిచే మాటుబడుచుండుట. బిందుయత్నముల కూడిక.

3 గర్భము—[illegible] బీజమును [illegible] వెదకుట. పతాకా

4 అవమర్శనము—గర్భసంధియందు వ్యక్తమయిన బీజమును విమర్శించుట యనగా విచారించుట. ప్రకరీనియతాప్తుల కూడిక.

5 ఉపసంహృతి—బీజయుక్తములయిన ముఖాదిసంధులు ముఖ్యఫలమునందు నివేశింపబడుట. అనగా గ్రంథమునందంత దనుక విస్తరింపజేయబడిన యంశములు ముఖ్యఫలమునందు సమావేశముచేయబడుట. కార్యలక్షణ ఫలాగమముల కూడిక

ఇందు ముఖసంధియందు 12 ను ప్రతిముఖమందు 13 ను గర్భమందు 12 నవమర్శనమందు 13 నుపసంహృతియందు 14 ను మొత్తమున నరువదినాలుగంగములు గలవు. ఇవియన్నియు వరుసగా నుండునని యంచగూడదు. మిశ్రమములయి యంతట ను వ్యాపించియుండును ఇందువలన నొకగొప్పవాని చరితమునందొక ప్రధానాంశమును దీసికొనినచో దానిసాధించుటకతడు కోరి యందునుగురించి ప్రయత్నముచేసి దానియందలి గుణదోషములను విచారించి దోషములను బరిహరించి ఫలమును పొందుట ఇదియేనాటకము నందలి కథాశరీరము అందువలన ముఖాదిపంచ సంధులతోగూడి వీరశృంగారములలో నొకటి ప్రధానరసమయి ప్రసిద్ధినాయకుని చరితము దృశ్యకావ్యముగా వ్రాసినది నాటకమనబడును—ఈభేదము లన్నికార్యములందు వతించపవనుటకు సందియము లేదు. కొన్నిప్రసిద్ధనాటక చరితములను మనమున నిడికొని యీకట్టుబాట్లేర్పరచినట్లు తోచకమానదు. అందువలన నివి యనుల్లంఘనీయములగు సూత్రములుగాక నాటకకల్పనము నందు కథాంశములను విభాగించి రసపుష్టి కొరకేరీతి విభాగముల ననుసరించిన బాగుగనుం

డునని తెలియచేయునట్లు మనమాలోచించ వలసియున్నది. ఇవిసరియయిన విభాగములుగాకున్నను నాటకకల్పమునందలివి మిక్కిలి యుపయోగించుననుటకు మాత్రము సందియము లేదు.

ఇంకనొక్క విశేషముగలదు అంకాంతమందే సర్వపాత్రనిష్క్రమణము జూపవలయుననియు సర్వపాత్రనిష్క్రమణమపు డంకముముగియక తప్పదనియు కొందరి యభిప్రాయము.

ఇదియును మీదను వివరించినరీతిని గయికొనవలసినదే సాధారణముగా సర్వపాత్రి నిష్క్రమణ మపుడొక యంశము ముగియుటంజేసి యీరీతి నీమముజేసిరి. అయినను ప్రతాపరుద్రీయకారకుని మతమున బిందువ్యక్తి పురస్కృతమయి నానాప్రకారములగ నర్థములు రసవంతముగా గూడినట్టియు ప్రత్యక్షముగా గనపరచబడినట్టియు నాయకుని చరితము అంకమనబడును. దానిననుసరించినచో కథాశరీరమునందలి ప్రధానభాగములలో నొక్కొకటి ముగియునపుడొక యంకమగును. కథాకల్పనము కవి యిచ్చవచ్చినటులనుండిన నాకథ యొకసారి కల్పింపబడిన వెనుకమాత్రము దానియందలి ప్రధానభాగములు మన యిచ్చవచ్చినరీతి నుండనోపవు. ఎవరాకథ జదివినను వారికాభాగములు విస్పష్టముగా దోపకమానవు. అవియే యంకములనబడును. కావున నంకాంతమందు సర్వపాత్రి నిష్క్రమణము నుండును. అంతమాత్రమున వెనుకకుదిరిగి సర్వపాత్రి నిష్క్రమణము జూపునప్పుడెల్ల నంకాంతము గావలెననుట యొప్పదు. అంకాంతములందేకాక తక్కిన మరికొన్ని సమయములయందుగూడ సర్వపాత్రి నిష్క్రమణ ముండవచ్చును.

ఇదిగాక అంకాంతమును సర్వపాత్రి నిష్క్రమణ మొకప్పుడే కావలెనని నిర్ణయించినయెడల నొక్కొక్క ప్రదర్శనమును వేరువేరంకములుగా దీసికొనవచ్చును. అటులయినచో మీది ఆక్షేపణ నిలువనోపదు. అయినను నిజము మరియొకరీతినున్నది అంకమనగా గురుతు. ఒకగ్రంథము జదువునపుడు కొంతవరకు జదివి యచ్చట నిలుపవలసివచ్చును. అపుడకడ నొకగుంటుపెట్టుదుమని వాడుకగలదు. అట్టి గుంటునకే ఆశ్వాసము సర్గ, అధ్యాయము, అంకము, మొదలగు పేరులు వాడుదురు. అట్టి నిలుపులొకభాగము ముగియునపుడుండును. గాన నొక్కొక్క కథాభాగమున కీమీది నామములు వర్తిల్లును. అందు నాటకమునందలి భాగముల కంకమని పేరు. అట్టి యంకము సంపూర్ణమగు కథలో నొకభాగమయినను మరల దానియందంతర్భూతములగు కొన్ని చిన్నభాగములుండును. అవియన్నియు సంధర్భమునుబట్టి వేరువేరు ప్రదర్శనములందు జూపింపనగును. లోకమున నాటక కవులలో నగ్రగణ్యుడగు నాంగ్లేయకవియగు “Shakespeare” అ

ను మహాకవి కల్పించిన నాటకములందెల్ల సర్వపాత్ర నిష్క్రమణమున సంకాంత మంతట గానరాదు. ఈయంశమింకను జాలదూరము చర్చించవలసినదయ్యును ప్రకృతము నందనావశ్యకమని విరమించితిని. నాయొనర్చిన నీ "శివోద్వాహ" నాటకమున నీయంశము నొకలోపముగా నెంచువారల కించుక సమాధానముగానిది వ్రాసితి గాని శాస్త్రార్థ వాదముకొరకుగాదు. సమయము వచ్చినపుడు శాస్త్రార్థ వాదమునకును సిద్ధముగా నున్నాను.

ఇటులమీద నాటకలక్షణముల వివరించి యికమీద నీశివోద్వాహమున నాలక్షణము లెటులనున్నవని యోచించవలసి యున్నది. అందులకయి ముందుగా సూత్రముగా శరీరమిచ్చోట వ్రాసెదను.

క థా శ రీ ర ము.

సకలలోక క్షేమంకరులగు శంకరులలో శోకకారణాంతరమున దాక్షాయణి తన తండ్రి యధ్వరమున నదృశ్యురాలైనయెడ శంకరుడే కాకియై ప్రియావియోగమునొల్లక విరక్తుండై హిమవత్కూటమున యోగియై బ్రహ్మానుసంధానము జేసికొనుచుండెను. ఆ కాలమున దారకుండను దనుజుడు విరించి వరంబునజెలరేగి ముల్లోకములను భాధించుచుండ లోకపాలురగు నింద్రాదులు జలజాసను కడకేగి తమదుఃఖదశల విన్నవించివంజూచి ప్రతిక్రియ నూహించి విధాత వారికిట్లనియె. తారకుడు మిక్కిలి బ్రహ్మతేజమున నధికుడు వానినడంప శివవీర్యముగాక వేరొకటిలేదు శివవీర్యమును ధరింపనోపువది హిమవత్పుత్రియగు పార్వతిగాని మరియొకతెకాదు కావున శివునకు నాహైమవతికిని వివాహమొనర్పుడు. అందువలన జనించిన కుమారుడు సురచమూనాయకుండై తారకునిజయించును. అనిన నదివిని తమ మనోరథం బుపాయలాభమున సిద్ధించినదని యోచించుచు సంతసించిరి. అయినను శివయోగి వివాహమాడు నంశమున దమలోదామేకీభవింపక తమగురువగు బృహస్పతివచనమునుగూడ నింద్రుడు చెవిపెట్టక తనదోచిన మార్గమున నేబోయి హిమవంతుని సందర్శింపబోయెను. అంతకమున్నె నారదుడు తనతండ్రివలన నిది తెలిసి కలహప్రియుడుగావున నిదియేరీతి జరుగునో చూతుమని హిమవంతునికడ కరుదెంచెను హిమవంతునియింట కలహప్రియుడగు నారదునిజూచి యింద్రుడువెరచి తనవచ్చినయంశము పుడెరిగించిన నతడేమిజేయునోయని యప్పటికూరకుండి చనెను. న్నారదుండు నీతంత్రిమెరింగి తన్ననుమానించెనని యింద్రునిపయి నించుకకోపించి యింద్రునికార్యమునకు విఘ్నమాచరింప సమకట్టెను నారదకోపమును గురువచనము నింద్రుడనుసరింపకుండుటయును దోషములచే దానంత గొప్పవాడయ్యు నింద్రునియత్నము నెరవేరకుండెను. ఎవరికేని తనకంటె మహిమోన్నతులందపచారము ముప్పును గలిగించునుగదా? అయినను మహిమోన్నతులపరాధులకు బుద్ధిచెప్పుదురేగాని లోకోపకారములగు కార్యములకు నాశమును గలిగింపరు అటుల పురందరుండప్పటికి హిమవంతుని వీడ్కొని మరల నాతనికడకేగి శివయోగికడ దనపుత్రికనొప్పగించుమట కంగీకరించునటు లాతనికి బోధించెను నారదుడు నందులకు సహకారియయ్యెను పిదపనారదుడు శివయోగికడకేగి వృద్ధాచారమనుసరించి యాతనికొక కొన్నిబుద్ధులుచెప్పి పార్వతిని తనకడ నొప్పగింతురనియు నామె త్రిలోకసుందరియగుటంజేసి జాగరూకతతో దపము చెడకుండ మెలగవలయుననియు నుపదేశించి చనియె పదంపడి హిమవంతుడాతనికడకేగి తనకూతు నొప్పగించిచనియె అంత గొంతకాల

మున కింద్రుడు మదనునిబంపిన నాతడీశున కామెయందు మోహముపుట్టింపయత్నింప నారదవచనము మనమునందెడికొని శివయోగి మదనుని భస్మముచేసి వేరొకచోటకేగ గౌరియు దనమనోరథంబు విఫలమగుట నింకదపంబునగాక వేరొక విధమున నీశుడు సాధ్యుడు కాడని కఠినతపమొనరింపు చుండెను ఇంతట సుత్రాముడు తనదోషము నెరిగి నారదుని వేడిన నాతడు కటాక్షించి మరల శివయోగికడకేగి దేవకార్యమంతయు నామూలాగ్రముగా దెలిపి యత్యంతభక్తితో నొనరించు గౌరీతపమును దెల్పిన శివయోగి తనపురాతన ప్రియయగు దాక్షాయణియే పార్వతియని తెలిసికొని యామెకడకేగి కరుణించెను. అంతట హిమవదాదు లత్యంతానందముతో వివాహము గావించిరి. ఇదియే యీనాటకమునందలికథ మీదవివరించిన కథనుబట్టి వస్తువు ఇతివృత్తమనియు నాయకుడగు శివయోగి ధీరోదాత్తనాయకుడనియు రసములు శృంగారము వీరము ప్రధానములుగానున్నవనియు దక్కినరసము లంగములుగానున్నవనియు నిది దర్శనీయమగు కావ్యమగుటచే నాటకసామాన్య లక్షణములగుపట్టుచున్నవనియును దెలియును. కావున నిద్దానిని దశవిధ రూపకములలో నాటకమని చెప్పదగియున్నది ఇంక దక్కినలక్షణములు సరిగానున్న యంశము నాలోచింతము.

యీవస్తువంతయు నైదుభాగములగా విభజింపబడియున్నది.

1 వాసవమంత్రణము.

2 గిరిజార్పణము.

3 కామపరాజయము.

4 గౌరీతపఃఫలము.

5 శివోద్వాహము అని

ఇందు—

బీజము—నాటకారంభమున దారకబాధల నుగ్గడించి బ్రహ్మ తెలిపిన యుపాయముల నింద్రాదులు ప్రశంసించుట.

బిందువు—పార్వతి వివాహప్రయత్నము సాగకున్నను శుశ్రూషణార్థము శివయోగికడ నొప్పగించుట.

పతాక—మదనుని వృత్తాంత మంతయును

ప్రకరీ—విలాసవతీ చతురిక మలయమరువసంతాదుల ప్రసంగములు.

కార్యలక్షణము—నారదుడు వివాహప్రయత్నమును సఫలముగా నొనరించుట.

ఇవి 5 ను ప్రయోజన సిద్ధిహేతువులు ఇంక నర్థప్రకృతుల నూహింతుము.

ఆరంభము— శివవివాహముకొరకిందాద్రిదు లుత్సహించుట.
యత్నము—హిమవదాదుల నొడబర్చుట ఇందు్రిని సంశయము మొదలగునవి.
ప్రాప్త్యాశ—మదనుని బంపుట.
నియతాప్తి—నారదుని సహాయము సంపాదించి యిందాద్రిదులు కార్యము సాధించుట.
ఫలాగమము—వివాహము.

ఇంకసంధులు—

ముఖము—ప్రథమాంకమున ప్రథమదర్శనమున సూచింపబడినది.
ప్రతిముఖము—హిమవంతునియింట జరిగిన సంభాషణలందును శివయోగి యాశ్రమము
నజరిగిన సంభాషణలందును వ్యక్తము.
గర్భము—ఇది మూడవయంకమునందు వ్యక్తము
అవమర్శము—4 వ యంకముననున్నది.
ఉపసంహృతి—5 వ యంకముననున్నది.

ఈకథనే యితరులు పార్వతీ పరిణయము మొదలగు గ్రంథములందు వ్రాసియుండ మరల దీనికేమియవసరము గలదనవచ్చును. అందుకు సమాధానముసులభము రామకథవలెనిదియును మిగుల పవిత్రమగుటచే భక్తిచేత వ్రాయబడినది ఇదియునుగాక పార్వతీపరిణయమను పేరిడి మహాకవియొను దన నాటకమును మిగుల విరసముగా నొనరించెను పార్వతీపరిణయమను నాటకమున కథాశరీరము మరియొకరీ నుండును కథాంశమొకటయ్యును దానిని విభజించి వ్రాయుటలో ననేక రీతులుండును ఆయారీతులనుబట్టి యాగ్రంథములకు వేరువేరు నామములుండును. అందువలననే దీనికి శివోద్వాహమను పేరిడబడుట ఇందు నీశ్వరవివాహము ముఖ్యప్రయోజనముగా దీసికొని దానికి వలయురీతి నీకథాంశము నేర్పరిచి వ్రాసితి అది గ్రంథమంతయుజదివిన దెలియును గావున విస్తరించి వ్రాయను.

తారకాసుర పీడవలన భాధలనొందు నిందాద్రిదుల వానిదొలగించు నుపాయము నాలోచింప విరించి శివుని వీర్యమువలనబుట్టినవాడు తారకాంతకుడనినుడివెను. అయిన నావీర్యము భరించుశక్తి మరియొకరికి లేనందున పార్వతీ పరమేశ్వరుల వివాహమె ముఖ్యప్రయోజనమైనది అసగా నావివాహమెనగూర్చుటయె దుష్కరముగాని కుమారసంభవము దుష్కరముకాదనుట అందువలననే వివాహముతో నీగ్రంథము ముగింపబడినది.

కుమార సంభవము ముఖ్యకథ యగునప్పుడు నాటకము మరియొకరీతి నుండఁవలయును. శివోద్వాహనమునకు గారణమును నది జరిగిన రీతియు నీగ్రంథమున వివరించినటుల దీనికి శివోద్వాహనమను పేరే యొప్పియున్నది.

యోగ్యతాపత్రిక.

బ్రహ్మశ్రీ కౌమార కౌముదీ కవికుంజర మంత్రిమీమాంసా
కేసరీ బిరుదాంకిత పండిత విశ్వనాథ యజ్ఞేశ్వర శర్మగారు వ్రాసినది.

మహారాజశ్రీ జల్లేపల్లి హనుమంత రాయకవి విరచితంబగు శి
వోద్వాహంబను నాటకంబు నాసాంతముగఁ జూచితిని. నవీనకవులచే
వ్రాయఁబడు నాటకంబులు ప్రాచీన కవిప్రణీతములగు గ్రంథంబుల నను
సంబంధించి యుండినను నాటకలక్షణంబు లాయా పుస్తకముల కథనంబు
లకు సంబంధింపఁజేసియే కూర్పించిరా ! యను సంశయం బొకటి యాం
ధ్రనాటకంబులఁ బరిశీలించు సంస్కృత విద్యాభ్యాస పూర్ణులగు వారికిఁ
గలుఁగకపోదు. అట్టి సంకోచ మీనాటక ప్రారంభంబునఁ బొందుపరచిన
యుపోద్ఘాతంబు నామూలాగ్రంబుగ జదివి దానికనుగుణం బగునటు
ల నాయానాటక కథాక్రమంబు ననువుఁజేసి గాంచిన నందలిలక్షణ ల
క్షితంబులు శాస్త్రోక్త విధ్యను సరణంబు లనియు, నటులఁగానియెడ న
వీనకవి మతానుగుణగణ నియంబులనియుఁ, దెలియకపోదు. ఈనాట
కంబావిధ్యుక్త నాటక లక్షణంబుల లక్షితంబగుటఁజేసి నాటకధర్మముల
ను విధించిన సంస్కృత నాటక లక్షణంబుల కనుగుణంబు గలదియై
యాంధ్రనాటక రాజంబుగ బేర్కొనఁబడి నవీనకవులకు మార్గదర్శియ
య్యె. ఇందలికథయు నర్థానుభవ యుక్తంబుగ నభ్యసించిన భక్తిజ్ఞాన,
వైరాగ్యంబుల కాలవాలంబై లౌకిక వైదిక విద్యానుభవ వేద్య నిర్మి
తం బగుటవలన సమయానుగుణముగ సంభాషించు వాక్యోప వాక్యం
బుల బాలబోధకంబుగ దెలియఁజేయు. మానస సరోవరంబుఁ బ్రవేశిం
చి నత్తలను బ్రయత్నించు వాయసంబుల పగిది దీనిఁగొని తప్పులను వె

దనువారిని గుఱించి నేను వ్రాయఁజాలఁగాని స్వల్పభాషాజ్ఞానులకును వెల్లడియగు మృదుమధురశైలిని గ్రథించుటనుగన సర్వజనోపయోగంబని నాయభిప్రాయము. మఱియు "మృత్యుంజయ విలాసాది" ప్రాచీనకవి నిర్మితంబులు "కాత్యాయనీపరిణయము" మొదలగు నవీన కవికృతములు నగు ననేక శివప్రబంధములం దీశివుని వివాహం బనేకగతుల నభివర్ణింపంబడె. అందు నవసరంబుల నొక్కచో నమరఁజేయుట కమిత ప్రయాస నందవలయు. నిందు రంభాఫలోపమాన కవిత్వమాధురిం దెలుపుచు "ముక్కుమూసినంతనె దేవసాక్షాత్కారంబుగానమని యుపాసనాధిదేవతను నిందించు ధూర్తోపాసకులకు, తమయధికార దౌర్బల్యతనెఱుంగక మైమఱచి మహామహులఁ దిరస్కరించు నధికారోన్మత్తులకు, కార్యాకార్య విచారణశూన్యులై మనస్సంకల్పముఁగొలఁది యుక్తానుక్తవిహీనముగ మాటలాడి యుద్యోగభంగంబు నొందఁజేయు దురాలోచనపరులకు, యథాక్రమంబుగ "తపోధర్మ ప్రబుద్ధినై పుణ్యముల" నుపదేశింప, నారదేంద్ర పార్వతీకథనంబు లమూల్య నీతిదాయకంబులని దెలిసికొనఁదగు. పరిశీలింప వ్యభిచారమును నిరసించుచు సతీధర్మంబుల ననువదించు కన్యావర గుణాభి వర్ణనంబును, రతీపతుల దదనుగుణ కామశాస్త్ర ధర్మనిర్మిత నర్మోక్తిసంచయంబును, మృదుశైలిం దెలుపఁబడె, "కాముఁడురాముఁడు రెండు వల్కనే, శాశ్వతమాశరీరముల్" మొదలగు నీతివచనముల నమృతంబౌనుటకన్న మరణంబు మేలను విధివాక్యసమన్వయంబుఁజేయుచు, పౌరుషేయంబె ప్రధానంబు గాఁగొని పరోపకారంబవశ్యాచరణంబని దెలుపుచుండు. ఇందునిర్గుణేత్యాది శ్రుతివిహితుఁడగు పరమేశ్వరుని సమస్తకళ్యాణగుణ ప్రబోధకునిగా నభినుతించిన నుమామహేశ్వరుల బ్రస్తావంబును మహాఋషుల పరస్పర వాక్యోపవాక్యకథనమును బరిశీలింప నీనాటకంబు శివాద్వైతోప దేశంబగు నుపనిషన్మతమున కబాధకంబై జ్ఞానమార్గంబున ముక్తికి సాధనంబగు.

ఇంకఁ గొందఱు చేబూనిన గ్రంథ మాసాంతముగ గాంచక "కశ్చిత్కాంతా విరహగురుణా" అనవిని తమ యుద్దేశంబుల కభిము

ఖులై యెచ్చటనెచ్చట నను ఘోటక బ్రహ్మచారుల పగిది నొకటిరెండు పద్యములుమాత్రము గాంచి యందునుపక్రమోప సంహారంబుల నందుకొనకయే తమ యభిప్రాయంబులు ప్రచురింపఁ బూనుకొందురు. పరిశీలనాభిలాషులలో సమర్థుల కయ్యది మార్గము గాదు. అట్టివారిందుదహరింపఁ బడిన పద్యకవిత్వమునందుఁగల పదలాలిత్యంబు, శబ్దసౌష్టవంబు, నుపమాచమత్కృతియు, బ్రకృతోపయోగంబగు నర్థసందర్భంబునకుఁ గథాక్రమంబించుకైనఁ జెడనివిధమున బోధించు నీతిపథమును, బరిశీలింప బూని యీగ్రంథమాసాంతముగ జూచు నోపిక లేనిచోనిందు 23-24-25-34-35-36-40-41-44-47-48-50-59-62-63-69-70 77-78-79-90-101-102-113-114-115, సంఖ్యలుగల పద్యంబులం గాంచి యచ్చటచ్చట గ్రంథసందర్భములు బరిశీలింప నవి గవిసమర్థతయు, నీనాటకంబువలనఁ జదువరులకుఁ గలుగు సంతోషజనక కారణంబును, స్పష్టపఱచును. ఇందుఁ గొన్నివృత్తములలో, వి ♦ మీలకు, మఱికొన్నిచోట్ల, ధ్వ ♦ ఇలకు, మైత్రిఁగొనఁబడె. అయ్యది యప్పకవిచే సంగ్రహింపఁబడదని తలఁచి లక్షణదోషంబులందుఁ గలుగునని గడబిడ నందువారి కవివర్యునిచే విరచితంబగు "ఛందోకల్పకం" బను లక్షణగ్రంథము నామూలాగ్రముగ జదువ నిరనుమాన హృదయులై సర్వలక్షణగ్రంథ పరిశీలకుల మతము బోధపడును.

ఇందు 107 వ పద్యమున "బొంగి ముల్లోకములు గొడ్డుపోయినట్లు" యనియు 110 వ పద్యమున "బొంగి ముల్లోకములు గొడ్డువోయెగాన" యనియు గ్రహించి ముద్రాపక ప్రమాదజనిత దోషదూరీకరణంబు గావించ వలయును. ఈకవి చిఱుతతనమునుండి శ్రుతికుతూహల మతుఁడయి శాస్త్రపరిచితిఁ గొనుటచేత 90-91 వ పుటలలో నుదహరించఁబడిన పాణిగ్రహోత్సవార్థ ప్రపూరిత శ్లోకజాలంబుఁ భూసురులు బఠించుతఱి వేదాంగ ఛందోవిభాగ స్వరనిబంధనల కపాయంబు జెందని సుస్వరానుగుణంబుగ రచించె. కాన శివాలయాదులఁ దేవోత్సవంబులం జేయించు శైవాగమపరుల కమితోపయోగంబను కవి యను

మఱినిట్లు విరళపరచి గ్రంథవిస్తరంబని ముగించితి. ఇంకనందుగల విశేషంబులు జదువరులు గ్రహింతురుగాక.

కాకినాడ,
గోదావరిడిస్ట్రిక్టు,
౨5-4-11

ఇట్లు,
ఐ. యజ్ఞేశ్వరశర్మ

శ్లో॥ యత్పాదం కమలభవాది దేవముఖ్యాః
మృగ్యం తిపశ్చిమర సుఖాయ కల్పతేయత్
తత్పాదాబ్జ మహం మహేశ్వరస్య
ప్రిత్యాశ్య పరిభవ మతీ త్యపాపితోఽస్మి॥

శ్లో॥ దాస్యామితుభ్యం శర్వాయ
పుత్రీవ త్పాలితామిమాం
గృహీతవ్యా త్వయా సేయం
ధర్మేషు సహచారిణీ॥
భార్యా యత్స్వశరీరార్థ
ముచ్యతే వేదసూక్తిభిః
తదుద్వహా స్వ మేపుత్రీం
పరిణాయై కర్మసిద్ధయే॥

శ్లో॥ సర్వేషు ధర్మేషు సతీసుతా తే
మయాగృహీతా సహచారిణీ మె
యథాసుఖం తామహముద్వహామి
పశ్యంతు దేవా అపిసిద్ధసంఘాః॥

అందరు — శ్లో॥ త్రిలోకాతీత దాంపత్య

సౌహార్దేన వధూవరౌ

భూతానాం భూతయే భవ్యా

భవతాం భవతాం యుహాం॥

వ్యాసనూత్రి భాష్యోప నిషద్భాష్యాది వేదాన్తగ్రంథములు ననేక నాటకములు ను మొత్తముమీద రమారమి రెండుపందల గ్రంథములు రచించిన మహాకవులును శ్రీ విజయనగర సంస్థానాస్థాన మహాపండితులునగు బ్రహ్మశ్రీ ముడుంబై నరసింహాచార్య స్వాములవారొసగిన యోగ్యతాపత్రిక —

మహారాజశ్రీ జల్లేపల్లి హనుమంతరావుగారిచే రచింపబడిన శివోద్వాహమను నాంధ్రనాటకమును ఆమూలాగ్రముగా నైపద్యములును శోధనపూర్వకముగ జదివించి వింటిని. సంస్కృతనాటకములంబోలి మిగుల సందర్భముగాను స్వభావమును దప్పకుండనున్నది. ఇది యాంధ్రభాషయందింక రచించువారలకు బ్రథమ నిదర్శనముగ నున్నది. తప్పులెంచుట స్వముఖ్యకృత్యముగా నుంచుకొన్నవారలకుగూడ దప్పుచెప్ప నవకాశము నిచ్చునటుల లేదు. గుణగ్రహణ ప్రధానులకు మిగుల రంజకముగానున్నదని స్వానుభవముచే జెప్పుచున్నాను. పాత్రప్రయోగపూర్వకముగ దీని నభినయించిన మిగుల రసమభివ్యక్తమగును. శివపరత్వమునుగూడ నిది యుక్తముగా గమకించుచున్నది. కాన శివభక్తుల కిది మిగుల హృదయాహ్లాదకరము.

23-3-1911, విజయ నగరము. } (Sd.) భగవత్కావి ముడుంబై నరసింహాచార్యస్వామిత్రాలు.

శుద్ధపత్రిక.

పేజీ	పఙ్క్తి	తప్పు	ఒప్పు
i	10	Composiion	Composition.
iii	8	Man kind	Mankind
xi	2	నందలివి	నందివి
xiv	2	చోటకేగ	చోటికేగ
	27	మలయమరు	మలయమారుత
xv	23	నిందా్రిముల	నింద్రాదులు
xvii	3	లోకాపకారుడగు	లోకోపకారకుడగు
xx	1	దవిమాని	చదువుమాని
	11 & 12	ప్రథమ	ప్రధాన
	23	యెుందులకు	యందులకు
2	7	మరచితిరా	మరిచితిరా
	14	రాంతు	రాయుము
3	3	హిమంత	హిమాంత
5	9	హరాతుగా	హఠాత్తుగా
6	19	సూత్రము	సూత్రమె
	27	కారులునునగు	కారులునగు
7	1	వ్రత	వర
9	21	కొంతనడచి	కొంతనడిచి
10	తుదిపఙ్క్తి	యెకంత	కయెంత
12	10	కేఃలయా	కేవలా
14	17	ప్రియసఖీ	ప్రియసఖి
16	24	(పార్వతి॥)	క॥ (పార్వతి)
18	9	జేయవలసిన	చేయవలసిన
19	6	వెండ్రుకన్	వెండ్రుకల్
21	5	శివగివయోగి	శివయోగి
24	6	పధమా	ప్రథమా
28	18	నిష్ఠూరము	నిష్ఠురము

	20	గాని	కాని
31	5	కస్తూక	కస్తూరిక
	తుదిపఙ్క్తి	పెదవికల్లు	పెదవిత్రుళ్లు
34	7	పుడమినినెల్ల	పుడమిసమస్త
	9	సేవలనునో	సేవనములో
	15	గాంచుట	గాచుట
	22	నాడు	నిన్న
	25	పరకునింతగురు	పరకుగురు
37	1	నన్నుగోరుట	నావశులగుట
	2	భోక్త్రత్వము	భోగ్యత్వము
44	16	లోకతె	లోకోత్కతే
45	7	యూరక	ఊరక
46	15	ప్రధానమగు	ప్రధానయగు
48	20	ప్రయాసమీద	ప్రయాసముమీద
50	4	చతురతలు	చతురతలును
	20	క్రొత్తమామి	క్రొమ్మావి
51	24	వాడా ప్రియుడే	వాడాప్రియుడే
52	13	ఏమీ లావణ్యము	ఏమిలావణ్యము
53	4	శివయోగినగు నాచిత్తము ను జలింపసినది	శివయోగి చిత్తమును జలించినది
	5	జప్తికొచ్చినది	జ్ఞప్తికి వచ్చినది
55	18	యిందునితోడ	యిందుతోడ
56	5	సహింపు	సహియింపు
58	5	పురంధర	పురందర
60	10	హి॥ తెలియును	Omit the line
63	తుదపఙ్క్తి	కమునందరు	కమునననందరు
65	21	మహాస్థలి	మహీస్థలి
67	2	రావించరా	రావించరా
	20	సేవెంచు	సేవించు
76	తుదిరెండవ పఙ్క్తి విడువవలయును		
79	19	గొటెడు	గొట్టెడు
83	5	తండ్రింపగు	తండ్రియగు

నాటకమునందలి పాత్రలు.

ఇందలి పాత్రలన్నియు ప్రసిద్ధములే అయినగ్రంథమున వివరించినరీతి నించుక సూచించెదను. ఇంద్రాది దిక్పాలురు. లోకముల క్షేమమును గోరువారు. అందువలననే లోకాపకారుడగు దారకుని నడంప వీరందరు సమకట్టుట. ఇంద్రుడు దేవాధిపతి యగుటవలన నించుక రాజస గుణయుక్తుడై తనగురువచనము పెడచెవిని బెట్టెను. అప్పుడైనను హేతువులులేక కాదు. ఇదిగాక త్రికాలవేదియగు నారదునియం దొకింత యనుమానించి యతనిసమక్షమున దనవచ్చినకార్యమును గోప్యముచేసెను. గురువచనమువినినను, నారదుని సహాయమువేడినను, పురందరుండు పూనినపని వ్యర్థముకాకుండును. రాజసులైన ప్రభువులు. తమకు శ్రేయముగోరు మహాత్ముల నిరాకరించుటచే నీరీతిని పరాభవమును బొందుదురు. ప్రభువులవృత్తము నీతనియందు లెస్సగా గానవచ్చును.

బృహస్పతి—రాజునకు హితమునుగోరు గురువులవృత్తమితనియందు కానవచ్చును.

మదనుడు—తమప్రభువులను సేవించుధర్మముల నీతనియందు దెలియనగును. ఇతడు కేవలసాఖ్యప్రధానుడై బలాబలములను కార్యాకార్యములను నెరుంగక యెంతటిపనినైననేనసాధింతునని రాజువద్ద దిరుగునుద్యోగస్థుని వంటివాడు. మనహిందూ జమీదారుల యుద్యోగస్థులను జూచినవారికి తనివ్యక్తి లెస్సగావ్యక్తమగును.

రతి—ఈమె యొకపతివ్రత. మదనునిభార్య.

విలాసవతి, చతురిక } వీరిరువురును రతీదేవికి చెలులు. విలాసవతులయి చతురులగు కాంతామణులే మిక్కిలి మనోహరమగువారు కావున విలాసము లొకచెలిగాను జతురత యొకచెలిగాను వర్ణింపబడినవి.

కస్తూరిక, చందనిక } కస్తూరియు జందనమును హిమవత్పర్వతమున మెండుగాదొరకును. ఇందుకస్తూరి మొదటినుండియు గాకచేయును. చందనము మొదట చల్లగానుండియును, గ్రమముగా గాకచేయును. పార్వతీదేవిచెలులకీపేరు లిడుట యుక్తముగానుండునటుల వారిలోనొకతెయగు కస్తూరిక మొదటినుండియు నించుకకోపనవలె నెన్నబడినది. చందనికమాత్రము చల్లనిదానివలె మాటాడునేగాని నిక్కముగానిదియు కస్తూరికవంటిదె.

శివయోగి—కథానాయకుడు, ధీరోదాత్తుడు, తపోనిధి.

నారదుడు—ఈతడు త్రికాలవేది, తపోనిధి, కలహప్రియుడు, ఈనాటకమున నీతనిపాత్ర మెచ్చు గాన్పించును. ఈతడు దేవకార్యము సఫలమగుట కోరినను యింద్రుడుమాత్రము తనతో దెలుపక దాచుకొనినందుకాతడు నతడు వోయినత్రోవను విఘ్నమాచరించెను. కాని కార్యానుకూలముగా మొదట నుండియు నడుచుచుండెను. కలహప్రియుడని లోకులనుకొనుట వారి యజ్ఞానమేయనియు నిక్కముగా గలహముల గలిగించువాడను కాననియు దెలిపిన నీతని సమాధానమెంతవర కొప్పియున్నదియు, జదువరులాలోచించెదరుగాక.

వసిష్ఠారుంధతులు—వీరలు పురాణ దంపతులు. సకలకల్యాణములందును వీరిదరిశనము శ్రేయము. శివయోగి కల్యాణము ననుకూలముగా నొనర్ప హిమవంతునికడ కేగిన మహానుభావులు.

నంది—ఈతడు శివయోగి పరిచారకుడు. పీఠాధిపతులగు కొందరిస్వాములకడ నిష్టకృత్తుగా భోజనముచేసి యెవరియందును లక్ష్యములేక తిరుగు బ్రహ్మచారులగు శిష్యులవలె నీతడేమియు లక్ష్యములేక గురుభక్తిమాత్రమె కలిగి తనగురువును సయితము పరిహాసమాడునంతటి సాహసికుడు అయిన నత్యంత భక్తుడు.

మేనక—హిమవంతుని భార్య. అప్సరసయగు మేనక యీమెకాదనుట దంపతుల సర్వసంభాషణయందె సూచింపబడినది.

హిమవంతుడు—దేవతాత్ముడును శైలరాజునగు మహాపురుషుడు లోకమునగల సకలైశ్వర్యములు నీతనియందుగలవు. యిప్పటికిని లోకమున నన్నికాలములందు నన్నిదేశములందు దొరకు వృక్షజాతులును పుష్పఫలాదులు నీతనియందు దొరకుననియు నచ్చోటిసుందరములను జూచునపుడు జనులానంద పరవశులగుదురనియును వాడుక కలదు. ఆనాటి కాలమున నితని యైశ్వర్య మిట్టిదని వర్ణింప నెవరితరము. ఈతడు తన కూతురగుపార్వతిని తగినవరునకిచ్చి వివాహమొనరింప నెంచుచుండగా నీవింతలన్నియుబుట్టెను. ఇతడు మహాసత్వసంపన్నుడు. మర్మమెరుగనివాడు.

వసంత, మలయమారుతులు—మదనుని సఖులు.

పార్వతి—సకల సుగుణవతియు, భువనసుందరియు, విద్యావతియు, ధైర్యవతియు, గడుపూనిక గలదియునగు మహాసతి కథానాయిక.

నాటకనిర్మాణకాలము.

ఈనాటకము క్రీ॥ శకము. 1908 సం॥ రమున వ్రాయబడినది. అపు డీకవి గురువులగు శ్రీమత్పరమహంస శ్రీగోవిందానంద సరస్వతీంద్ర స్వాములు శ్రీవారాణసీ పురమున నుండిరి. వారి దరిశనమునకేగునపు డీనాటకము శ్రీకాశీ విశ్వనాథున కంకితంబుగా నొనర్చి సమర్పించెను. ఇది కేవలము భక్తి పూర్వకంబుగా వ్రాయబడినదిగాని పాండిత్య ప్రకటనకొరకుగాదు. అయినను దీని గుణదోషమును జదువరులకు విడిచెదను. యిందలి తృతీయాంకమున నింద్రసభలోని సంభాషణలను, రతీవిలాపములను కుమారసంభవములో నున్న వర్ణనలు మెండుగాగొని వ్రాసితిని. ఆవర్ణన లంత రసవంతముగా మరియొక్క రీతిని వ్రాయనసువు పడకుండుటయె యందునకు కారణము. రసహీనముగా నొనర్చుట-కంటె రసయుక్తముగా నొకమహాకవి యొనర్చినది. గైకొనుట తప్పుగాదు. అందువలన నంత బాహాటముగా కాళిదాసు వర్ణనలంగొని నాదోచినరీతి వ్రాసితిని.

కవి వృత్తాంతము.

ఈనాటకమును రచించినకవి జల్లెపల్లి హనుమంతరావు. ఈతని జన్మభూమి గంజాంజిల్లా బరంపురము. ఈతడు గౌతమ కులోద్భవుండు. వెంకటాద్రిశర్మకును లక్ష్మాంబకును బుత్రుండు. ఈతడేడేండ్లబాలుడగునపుడే తండ్రి స్వర్గప్రాప్తుడగుటచే నీతని మాతామహుండగు తేజోమూర్తుల లక్ష్మయ్యపంతు లీతని జేరదీసి కాశికింగొనిపోయి ప్రయాగయం దుపనయన మొనరించి పిమ్మట మరల బరంపురమునకువచ్చి వేదాభ్యాసన మొనరింప యత్నించెను. అయిన నాతడు తన జ్యోతిషమునందలి పాండిత్యముచే రాజకీయ విద్య లెస్సగా నతని కబ్బునని యందు బ్రవేశపెట్టెను. అట్లునానాటికి పరీక్షలందేలి తుదకు 1887 సం॥ రమున మెట్రిక్యులేషనుపరీక్ష నిచ్చెను. అప్పటి కీతడు తనమాతామహుని శిక్షలవలన నించుక పద్యముల్లుటయు వ్యస్తాక్షరి మొదలగు చిన్న యవధానము లొనరించుచుండెను. బాల్యావస్థయందీతడు దుండగీడనువాడుక మెండుగా నుండెను. పిమ్మట

మూడేండ్లుచదివిమాని ఛత్రపురమున కొంతకాలము కలెక్టరు కచేరిలోను మరికొంతకాలము స్కూలు మాస్టరుగానుండి పిమ్మట విజయనగరపు కాలేజీలో చేరి యచ్చట మెప్పువడసి 1892సం॥ రము **F. A.** పరీక్షయందును 1894 సం॥ రమున **B. A.** పరీక్షయందు నీపురమున నందరికంటె నున్నతస్థానము నధిష్టించెను. విజయనగరముననే ఆంధ్ర ప్రధానోపాధ్యాయులగు పంతులు శ్రీరామ శాస్త్రులవారితనియం దభిమానించి సంస్కృతము నేర్పనారంభింప దుదకు కావ్యాలంకార నాటకాలంకార సాహిత్యమునప్పటికి నీతడు వడసెను. పిమ్మట ప్లీడరయి శ్రీకాకుళమందుండు నపుడు సుసేను విజయమనునాటకమును షేక్స్పియ రొనర్చిన **Cymbeline** అనునాటకము ననుసరించి వ్రాసెను. ఈతడు **F. A.** తరగతిలోనుండునపు డాంగ్లేయభాషలోని **Blankverse** వలె నొకటి యాంధ్రమందు నైతముండిన బాగుండునని యోచించి యతిప్రాసతత్వ నిర్ణయమను నొక చిన్న యుపన్యాసమును వ్రాసెను. అది యొకసంవత్సరమున **M. A.** పరీక్షకు ప్రథమ పుస్తకముగా నియమించిరి. ఇదిగాక ఆదిభట్ల నారాయణదాసకృతమగు బాటసారి యనుకావ్యమును ఖండింపబూనిన శెట్టి లక్ష్మీనరసింహాఖ్యును నాతడొనరించుటీకను ఖండించి యుపన్యాసమొకటి వ్రాసెను. మరికొన్ని గ్రంథము లముద్రితమగుటచే నిచ్చట చేర్కొనబడవయ్యె. ఇప్పుడింకను విద్యాభ్యాసము చేయుచుండుటచేతను లౌకికవ్యాపారముల సందున దీరుబడి లేకుండుటవలనను వ్రాసిన గ్రంథము లింతదనుక ముద్రితములుగాకుండెను. ఇప్పుడీకవి విశాఖపట్నముజిల్లా విజయనగరములో గవర్నమెంటు ప్లీడరుగానున్నాడు. ఇటులుద్ఘాతము వ్రాయుట నవీనులయాచారమైయున్నది. అందువల్ల కొన్నియుపయోగములుగూడ గలవుగావున నేనును వ్రాసితిని.

ఈనాటకము లెస్సగాజదివి యందులగుణముల దెలిపిన వారికొక నమస్కారమును గుణదోషముల నెరిగించినవారికి రెండు నమస్కారములను దోషమునుమాత్రము నెరిగించువారి కనేక వందనముల నొనరించుచున్నాను. తనదోషములె తనకగుపడుచుండునపుడు మనుజున కహంకారమున కవకాశము లేకుండుటయె యెందులకు గారణము.

ఈనాటక మఖిలేశ్వరుడగు శివయోగి లోకానుగ్రహ కారణంబున వివాహమాడిన పుణ్యచరితంబగుటచే నెల్లరకు నాదరణీయమనియు మంగళప్రదమనియు విన్నవించుచు నీయుద్ఘాతము ముగించుచున్నాను. పండితులు దీనిని మన్నింతురుగాక యని విన్నవించు.

విజయనగరం
4—2—1910

జన్నెపల్లి హనుమన్తరావు.

శివోద్వాహము.

నాంది.

శ్రీ విశ్వేశుఁడసంగుఁడయ్యు సమర ♦ క్షేమానుసంధాయియై
భావంబద్రి వరాత్మజాత రుచిర ♦ ప్రఖ్యాత శీలప్రభా
వావిర్భూత మనోరథంబునకు లో ♦ నై తాసగంబయ్యు లో
కావళ్యద్రి సుతామరోద్వహ దక్షుం ♦ డానంద మందించుతన్.

(నాంద్యంతమందు సూత్రధారుడు నలుగడల నవలోకించి)

ఆహా భూలోకకైలాసమగునీ వారణాసీ పురమున భుక్తిముక్తుల నిచ్చుచు బాలించు నీవిశ్వేశ్వరు లొసంగరాని దెయ్యది. ఎంతటి మహాపాతకుండు నిచ్చోట మేనొసరించి పరశివ సాయుజ్యము నొందునఁట సంతత భక్తితోడ దమ్ముపాసించువారి భాగ్యమేమనవచ్చు ధన్యుఁడనిన నతఁడేగదా. ఏలననిన,

క. అతులిత కవితా చతురత
నతులిడికై సేతసేసి ♦ నగ జనుజగ తీ
పతికి నొసఁగె బరిణయ కృతి
నతఁడును గైకొనియెదాని ♦ నతిముద మొదవన్. 2.

నటి—(సత్వరముగా బ్రవేశించి) భావా నేఁడు శ్రీవిశ్వేశ్వరుల మహాపూజ నోత్సవము జరుగునట మీరేల నిచట దడయుచున్నారు.

సూత్రి—మరియుతెస్స నేఁడు మహా సుదినము కవిభాగ్యము నట్టిదే ఆధునికులొనరించు రూపకములెన్నెన్ని ప్రదర్శింపలేదు. అందొక్కటియైన బండితుల కానందకరముగా నుండెనా?

ఉ. ఇంతిరో చూడు సంధిగుణ ♦ మెచ్చటనైనను గానరాక య
త్యంతములన్ బ్రవేశము ♦ లందలి కూర్పుల నేర్పులేక ని
శ్చింతత రూపకంబులని ♦ సీయనజేసెద రింతగాక నాం
ద్యంతమునందు సూత్రధరు ♦ డన్నను రూపకమౌనె యన్నియున్. 3.

నటి—విచారింపవలదు పండితులు నుతించునట్టి నాటకములు నయిత నాధునికకృతులం దున్నవి. మొన్ననే శ్రీ భువనేశ్వరమున నాడిన సుసేన విజయమును మీరు మ రచితిరా?

సూత్రి—అదియే చెప్పనుంటిని. ఆధునిక కవులలో నత డొక్కరుడే పండితులసంతో షింపజేయువాడు. సుసేన విజయమునకేమి మొన్ననే తన సద్గురులగుశ్రీ గోవిం దానంద సరస్వతీంద్రుల చరణకమలముల సేవింప నిచ్చటికి వచ్చి శ్రీవిశ్వేశ్వరు న కాహిమనంతునివలె దనకవితాకన్యకను శివోద్వాహమను రూపకమున సమర్పిం చెను. అదిగ్రంథరూపమునమాత్రము చూచితిని. ఇంతదనుక బండితసమావేశముగా నందున ప్రదర్శింపమానితిని.

నటి—పటుతర ప్రతిభావంతుడగు జల్లేపల్లిహనుమంతరాయ డొనరించిన దేదిలెస్సగాదు.

సూత్ర—సందియ మేమి చూడుము!

చ. బహువిధకల్పనా రచన ♦ పద్య మనోహరధార మాధురీ
మహిత పద ప్రచారము స ♦ మాహిత సద్గుణ శోభి రీతులున్
బహుళతరార్థ గౌరవము ♦ భావవికాసము లెల్ల నాతడే
సుహృదయులెల్ల మెప్పలిడు ♦ చొప్పన జేయునొరుల్ సమర్థులే. 4.

నేడుపురందరుం డాదిగాగల బృందారకులెల్ల మహేశ్వరుని బూజించు దినముగనుక శి వోద్వాహమే యుక్తమగు రూపకము. అదియే నేడీమహాపండిత సమాజమును రంజించు ను. పాత్రలనాయత్తము జేయుము.

నటి—నేడుఫాల్గుణ శుద్ధైకాదశియనియు మహేంద్రాది దిక్పాలురు తారకాసుర పీడి తులై మహాశివు నారాధించిన దినమనియు నెరిగియే శివోద్వాహమున బాత్రలనా యత్తముచేసి మీచిత్తమురయ వచ్చితిని. మీరు నదియే నియమించితిరి.

సూత్ర—నటీ! నాశిక్షలనొందిన నీవు కాలరసోచితముగ గాక మరియొకరీతి నెటులనూ హింతువు.

నటి—(తెరవంక జూచి) అయ్యో! అదిగో పూజ్యుడగు మహేంద్రుడు బ్రహ్మలోకమునుం

డీ హిమవంతుని జూడబోవుచు దిక్పాలురతో గూడి వచ్చుచున్నాడు. చూడుము. చూడుము.

చ. గనుము హిమంతశీతమున ♦ గాంచినబాధల కోర్వలేక చై
త్రుని దెసనాసపెట్టుకొని ♦ తోటలలో సుఖదుఃఖ మధ్యమై
తనరెడు ద్వంద్వముల్పగిది ♦ దారకు దాడికి బ్రహ్మమాటకున్
వనరుచు సంతసింపుచును ♦ వచ్చెడునల్లదె వజ్రి యీదెసన్. 5.

సూత్ర — నేను మిగులసంతసించితిని. వేషములు కడుసొంపుగానున్నవి. సపరివారుడై యింద్రుడీదెసనే వచ్చుచున్నాడు. మన మిచట మసలరాదు. రమ్ము. పోయి పిదపటి కార్యముల జక్కబెట్టుదము.

(ఇద్దరు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇతి. ప్రస్తావన.

శివోద్వాహము.

ప్రథమాంకము.

ప్రదర్శనము:—ఇంద్రుడు, బృహస్పతి, దిక్పాలురు, హిమవత్ప్రాంతమున ప్రవేశించుచున్నారు.

ఇంద్రుడు—కమలాసనుని ధీరప్రశాంత వచనములు వినినపుడు మిగుల సంతసించితినిగాని యాతనివీడ్కొనినది మొదలు మరలదారకాసురపీడ మనమున శల్యమువలె బాధించుచున్నది. కటకటా! అమృతాశనుల కెట్టియిడుమలు వాటిల్లెను.

చ॥ పరువిడి భూసురోత్తమ త ♦ పఃపరిపూజన యాగకర్మలన్
సురతతి హవ్యమంద జను ♦ చో గడుకోపమునన్ హుతాత్తుగా
సురపరిపంథివర్గములు ♦ చుట్టికడంగ ననాథలైసురల్
మరలిన దామెబోయి యను ♦ మానములేక భుజింత్రు హవ్యముల్. 5.

సూర్యుడు—దేవనాథ! భూసురుల యాగాదికర్మముల వలన త్రిదశులకు హవ్యకవ్యము.లెక్కడ. ఏలననిన

శా॥ వేదాధీనములైన సత్క్రియలకు ♦ విఖ్యాతసాక్షిన్ననున్
గాదంచు న్బటు తారకోద్భట భటుల్ ♦ కాలంబులందప్ప స్వే
చ్ఛాధీనంబుగ ద్రిప్పికొందురకటా ♦ యాభూసురుల్వేల్చు హ
వ్యాదుల్ కాలముదప్పటన్ దితిసుతా ♦ హ్లాదంబె జేయున్ వెసన్ 7.

చంద్రుడు—లోకవ్యవహారార్థము కల్పింపబడిన చాంద్రమానము వ్యర్థమగుటయు నిం కొకటి చూడుము.

చ॥ సురరిపు దంపతుల్సురత ♦ శోభనవేళల వెన్నెలీన వ
స్వైరవునగట్టి యిండ్లకడ ♦ వెట్టుదు రచ్చట నుండియైన సుం
దర రమణీ ముఖంబులను ♦ దాటి వెలుంగగ రాదునాకు భూ
సురులకు బక్ష భేదములు ♦ చొప్పడవెన్నడు దేవపూజలన్ 8.

యముడు—ఎంతక్రూరకర్ములయినను రాక్షసాధములను విధ్యుక్తముగా దండింప నాకను వు పడదు. అందరికి నొకపద్ధతియు వారికిమాత్రమొకటియు ఏలననిన వారుబల వంతులుతారకాధముడిపుడు త్రిలోకాధిపతి పక్షపాత మెరుగక న్యాయమును బ్రవర్తింపజేయు నేనును రక్కసుల యెడల మిగులబక్షపాతము జూపవలసివచ్చె ను. ధర్మాధికారి మిగులవేగముగా నశించుటకు సులభమైన మార్గము పక్షపాతము వహించుటయే ఈవరుణుండు మంత్రహతవీర్యమగు మహోరగము చందమున దీనుడై యున్నవాడు. మహాత్ముడగు కుబేరుని మాట వేరజెప్పనేల. కొమ్మనరికిన మహాభూరుహమువలె తన గదనువిడిచి విన్ననైయున్న యీతని యాకృతియేతార కాసుర పీడను దెలియజేయుచున్నది. మరియును

ఉ॥ చిన్నతనంబునాడె తను ♦ జేరి సమస్త సుఖాయురున్నతుల్
సన్నుత దిక్పతిత్వము నొ ♦ సంగి కృపన్గనుగొన్న శంకరుం
డిన్నరవాహన ప్రకట ♦ హీనదశంగని మిన్నకుండుటల్
గన్నను కర్మ సూత్రమొ జ ♦ గంబున మేటి యటంచు నెంచెదన్ 9.

బృహస్పతి—వత్సా! లెస్సగా బలికితివి.

క॥ సకలలోకంబు లొక్కెడ
యొక త్రుటిలో బెలుచ గెలువ ♦ నోర్చిన ఘనుడున్
సకల సురావళి తోడను
గకవిక పడుటెల్లగాదె ♦ కర్మ ఫలంబుల్. 10.

అయినను రాజ్యతంత్ర విత్తములగు నీలోకపాలు లందరు లెస్సగా నాలోచించి కార్యము నిశ్చయింపుడు.

ఇం—దేవగురూ! సకల కళావిదులును నీతిశాస్త్రకారులునునగు మీకృపచేతగాదె లోక

పాలురు లోకపాలులగుట నేటికి తారకాధముడు పితామహ వరప్రభావంబున జెలరేగి లోకములనెల్ల నేచుచున్నాడు. దైవకృతియందు శాస్త్రాభిప్రాయము చెల్లదుకదా.

బృ—చెల్లకేమి నాడు వృత్రాసురుని వధించునపుడు సమయము వచ్చినందాక నాతనితో సంధిచేసి పిమ్మట జయశ్రీ లాభమును బొందితివిగదా. సమయమునకు దగునటుల సంచరించుచు శత్రువునదమున వంచించుట శాస్త్రాభిప్రాయమే.

కుబేరుడు—పలుమారు రాక్షసాధముల వలన నపచారముల దప్పించుకొంటిమిగాని తారకాంతకు డెవడును గానరాడు.

వరుణుడు—మనల నిక నెవ్వరు రక్షింపగలరు.

ఇం—నామనమున నించుకయు ధైర్యము లేకున్నది. బ్రహ్మనిష్ఠుడగు శివయోగి వివాహ మాడునా.

సూ—ఆడునుబో! కుసుమ కోమలియగు తన ముద్దుకూఁతు నా హిమవంతు డీ జడదారి కిచ్చునా

బృ—అందులకు వెరువవలదు. హిమవంతుని మనమందరము వేడికొనిన నియ్యకొనవచ్చును

ఇం—అటులైన సగము కార్యము సమ కూడినది.

బృ—అంతమాత్రమున సంతసింపకుము. శివు డనవరత తపోనిష్ఠుడు. అత డిందుల కంగీకరించుటయే యాలోచనీయము.

ఇం—దేగువరూ! నాకొకటితోచుచున్నది.

బృ—అదియేమి?

ఇం—మిగుల విలాసవతులును జాణలు నగు వారిపలన నీకార్యము చక్కబడుననితలచెదను.

బృ—(నవ్వుచు) తపోభంగము కార్యముకాదు. వివాహముసుమా. విశ్వామిత్రుడని యెంచుచున్నావా నీ మేనకాదివిలాసవతుల నాతడు కన్నెత్తి చూడనైన జూడడు. ఏలననిన,

చ॥ సంచలదూర్మితాపముల ♦ జయ్యన గెల్చిన యావిరాగి ని
శ్చంచల దృష్టి బ్రహ్మమును ♦ స్వాంతమునన్ గనుచున్మహద్వ్రతో
దంచితయోగి నిష్ఠుడయి ♦ హర్షమునొందు మహేశ యోగికా
మించునె మేనకాదులను ♦ మేటివిలాసము లెన్నిజూపినన్. 11

ఇం—మరియేమిచేయఁగలము.

బృ—మనమందరమేగి దేవకార్యము విన్నవించి తారకునిపీడలనుగ్గడించి వేడికొనిన నాతఁడు గాచును నాఁడు దేవహితార్థమున గాలకూటమును మ్రింగిన యాదేవుఁడీ చిన్నిపనికి వెనుకదీయఁడు.

ఇం—నన్ను మన్నింపుఁడు మీరానతిచ్చినది లెస్సగనున్నది. అయినను గార్యసాధనము గాదని తలంచెదను. ఏలననిన)

చ॥ త్రిదశ విరోధులందు గడు ♦ భీతిని జూపుచు నామహేశుడున్
సదయత వారుగోరునది ♦ సర్వమొసంగెడు వాఁడు క్రూరభ
స్మదనుజు నాత్మనాశనము ♦ సైతము నెంచక దన్పు దేవుఁడీ
త్రిదశుల నేచు దారకుని ♦ దేవవిరోధిని గీటడంచునే. 12.

య—రక్కసులందరును శివభక్తులు. వారియందాతనికి మిగుల దయగలదు.

బృ—ఓయీ పరేతరాజా! నీవు దెలియవైతివి.

ఉ॥ రాక్షస పక్షపాతియన ♦ రాదు మహేశ్వరుని న్నిజంబుగా
బక్షముగాన దేరియెడ ♦ బావనుఁడాతని జేరిమమ్ము సం
రక్షణ జేయుమంచు మది ♦ రంజిల వేఁడెడు వారికెల్ల దా
నక్షయసౌఖ్యమిచ్చెడు ద ♦ యాపరుఁ డీరలెరుంగరాతనిన్. 13.

ఇం—అయ్యా మరియొకటి తోఁచుచున్నది. ఇట్టి కార్యములందు మనమదనుని సహాయమావశ్యకము. అతఁడుపూనుకొనిన నీకార్యము సఫలమగును. పార్వతియందీశుని చిత్తము దవులునట్లొనరింప సమర్థుఁడాతఁడే.

య—ఆయంశమున నేను మిగుల శంకించుచున్నాను. మహేశ్వరుండు భక్తిచే నోడబడువాఁడుగాని పరాక్రమము, మోసముచే నోడబడువాఁడుగాఁడు. ఏలననిన,

చ॥ ఎరుగుదు కాలకాలుని య ♦ హీనపరాక్రమ మెల్లనేను మూ
న్నోరుపక యామృకండసుతు ♦ నింగొనబోయిన మూఁడుకన్నులన్
జూరచుర జూచుమాత్రమున ♦ జొప్పరిచచ్చితి దేవతావళుల్
మొరలిడగాచె నాథునుని ♦ ముంగిటమారుని దర్పమేటికిన్. 14

బృ—దేవరాజా? నేను నుడివినదే కర్తవ్యము.

ఇం—నాకు సందేహము గలుగుచున్నది పోనిండు ముందు కుసుమసాయకుని బంపుదము. అతనిచే నీపనిగాకున్న మనమందర మేగి వేడుకొందము.

బృ—(జనాన్తికముగా) ఏలనోగాని నేను జెప్పినదీతనికి రుచించినదికాదు. పోనిమ్ము నాకేల నేను జెప్పవలసినది చెప్పితిని. ఇంకనీతని చిత్తము ననుసరించి నడచుకొనియెదను. (ప్రకాశముగా) ముందు హిమవంతు నొప్పింపవలయునుగదా.

ఇం—అవునవును. ఆదిత్యాదు లెటుల నూహింతురో?

సూ—దేవనాథ? నీవచనమును దేవగురునానతియు నేవారికి బూజనీయములుగావు.

ఇం—గురువరా? దేవహితము నాశీర్వచించి యిదియే నిశ్చితకార్యమని ముందుమీముఖమున బలుకుడు.

బృ—ఇప్పటికిదియే నిశ్చితకార్యము.

ఇం—త్రిదశులంద రనుగ్రహింపబడిరి. ఇక హిమవంతుని కడకెవరిని బంపుదము.

బృ—ఎవరినంపుట నీవేపోవలయును.

కం॥ తనవలయు గార్యసాధన
మున నొరులను బనుప జనదు ♦ పురుషునకెందున్
బనిచిస్వకార్యమ్మును జెరు
చును బుద్ధివిహీను డరయ ♦ సోమరియగుచున్. 15

ఇం—అతడీయంశమున నేమనునో?

బృ—నావచనమమోఘము. నీవు శంకింపవలదు మనమీమాటలసందున నోషధీప్రస్థముదరియంజొచ్చితిమి. అల్లదె దూరమున హిమవంతుండు కూర్చొనియున్నవాడు నీవేగుము మేముఁదివంబున కేగెదము. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇం—(కొంతనడచి) అదిగో హిమవంతుడును మేనకయు నెద్దియో యాలోచించుకొను నట్లున్నది. నేనిటు దిరిగిపోయెదను. (అని పోవుచున్నాడు)

2 ప్రదర్శనము:—ఓషధీప్రస్థము. హిమవంతుడు, మేనకయు బ్రవేశించుచున్నారు.

మే—ఔనౌను నేనేమిచేయగలను? ఎంతచెప్పినను వినకున్నది.

హి—వినకున్నదని యెంతకాలము మనముపేక్షింపవచ్చును తనపట్టిన పట్టువలన నామన సెంత నొచ్చుచున్నదో తానూహింపదు ఆడుబిడ్డ కలకాలము పుట్టినింటనే యుం

డదు కదా! ఎచ్చటనైన దగినవరుని జూచు ప్రయత్నము జేయుదమన్న దీనిపూనిక ముజ్జగములందును దెలిసినదే.

మే—నాథా!

ఉ॥ ఏలను లేతకూన నిటు ♦ లెంచుట యుక్తముకాదు పెండ్లియే
మేలనిదోఁచ దానికి స ♦ మీహితకార్యము చక్కనయ్యెడుఁ
గాలము కొంచెమేగినను ♦ గల్గును జవ్వనమింక లెస్సయై
కాలముబట్టి మారుపులు ♦ గల్గును కోర్కెల నెల్లవారికిఁ. 16

హి—వెర్రిదానా!

కం॥ నినుబట్టి దానిసైతము
ననుమానించెదవుకాని ♦ యరయవుతరుణీ
మనముద్దుకూతు చిత్తము
ఘనదృఢమగుటెల్ల మున్న ♦ గంటిని నేనుఁ. 17

మే—నాకుమాత్రము వేరుగా దోచుచున్నది. వివాహము వలదనుటకు నొకకారణము గలుగును. నేనెంతయడిగినను జెప్పకున్నది. కాని తానెవరినో మనమున నిడికొని యాతని బొందనగునో? లేదో? యను సందేహముచే నిటులనుచున్నదని తలచెదను.

హి—ఆసంగతి సువ్యక్తముగా బలుకకుండుటకు గారణమేమి! తనవలసినవాఁడశనాచ్ఛాదన శూన్యుడైనను, విషమదర్శనుఁడైనను, స్థాణుఁడైనను, సర్వేశ్వరుని గాను, నిర్జితమదనునిగాను, సర్వజ్ఞునిగాను, నేను సంభావింపజాలనా! తన మనమున నంతయుదాఁచుకొనిన నేనేమిచేయఁగలను.

మే—అటుగాక తేటతెల్లముగ నంతయు దానెపలుకునా. వాతోడనైనను జెప్ప మోమోటమును. ఆడువారిచిత్తము మిక్కిలిమెత్తనయని జేలనగునను జూచి మీరెంచుచున్నారు.

హి—ఔనౌను, నీవేమియు నెఱుంగని ముద్దరాలవు నిన్నుసైతము నీవెఱుంగవు. మే, న, యను నీ పేరె దెలుపుచున్నది.

మే—అందువలననే స్థిరప్రజ్ఞా ప్రభావులగు శైలనాథులు నన్ను వరించుట.

హి—ఏమినీపాండిత్యము? మంచిది నీ పేరుపెట్టుకొనిన మాత్రమున దేవవనితయగు మేన యెకంతవిలాసవతియో జూడుము.

మే—అందున దప్పేమి. అహంకారరహితులకెన్ని విలాసములైనను జెల్లును.

హి—నీచాతురి పాండిత్యముకన్న మించినది పోనిమ్ము తక్కినవనితల చిత్తవృత్తి యెట్టిది?

మే—అది యెవరికిదెలియును.

ఉ॥ ఎంతసుఖంబు గల్గియు న ♦ దెంతటి శోకముగల్గినేని మీ
రెంతధనంబొసంగియు మ ♦ రెంతగ వేడియు బుజ్జగించియుఞ్
సుంతయువాసిచూప రతి ♦ చోద్యములోన నడంతురంతయుఞ్
గాంతల చిత్తవృత్తులను ♦ గానగనేర్తురె యెంతవారలున్. 18

హి—సుందరీ ఈయంశము నీవుచెప్పితివిగావున లోకమంతయు నమ్మును మరియేరీతిని దానిమనసు నందలి కోరికదెలియనగును.

మే—నేనే కాలక్రమమున దాని చెలులవలన నంతయు దెలిసికొనియెదను. సమయము వచ్చినపుడు నీయిచ్చవచ్చిన వానికి నిన్నిత్తురని మీజనకులు పలికిరనియును జెప్పవచ్చునుగదా.

హి—సందియమేమి ! తానుకోరినవరుడు నాకును బూజనీయుడే. హిమవంతుని కూతురను దప్పవడునా చూడుము.

మ॥ గిరిసంఘాతములోన మిన్న ననుచుఞ్ ♦ గీర్తింతురి యోగీశ్వరుల్
శరణంబంది ఫలంబుగాంత్రు కులముఞ్ ♦ సద్వంశమైశ్వర్యముఞ్
వరరత్నాకరమెల్ల సౌఖ్యములు నా ♦ వశ్యంబులైయుండనీ
గిరిజఞ్ బెండిలినేసి గాంతును త్రిలో ♦ కీవ్యాపి విఖ్యాతులఞ్. 19

(నారదుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

అదిగో భగవంతుడగు నారదమహాముని ఓరీ యెవరక్కడ.

(దౌవారికుడు ప్రవేశించి) దేవా ఇదిగోయున్నాను.

హి—లోనికిజని పూజ్యులగు నారదమహామునుల బూజింప బూజాద్రవ్యముల గొనిరమ్మని పార్వతితో జెప్పుము.

దౌ—మహాప్రసాదము.(అనిపోవుచున్నాడు)

హి & మేనక— లేచి యెదురేగి మహాత్మా ఇదె హిమవంతుడు సభార్యుండై మీచరణకమలముల కభివాదమొనరించుచున్నాడు. (అని యిద్దరు సాష్టాంగముగా నమస్కరించుచున్నారు.)

నా.—నారాయణ, నారాయణ, (నవ్వుచు) ఓయీ శైలరాజా భార్యాసహితుడవై మాత్రమె నమస్కరించితివి.

హి.—దేవరవారిని సత్కరింప బూజాద్రవ్యముల గొనిరానియమింపబడినది పార్వతి.

పా.—(పూజాద్రవ్యములతో బ్రవేశించి) దేవా! త్రిలోకజ్ఞానుభావా! హిమవత్పుత్రి త్రిలోక కల్యాణదంబులగు మీచరణారవిందంబులకు సాష్టాంగ వందనంబు నొనరించుచున్నది. (అని సాష్టాంగముగా నమస్కరించుచున్నది.)

నా.—(లేవనెత్తి శిరముమూర్కొని) లోకోత్తర చరితుడగు వరుని బడయుము గౌరీని నుసలమనంతలోనవె వచ్చితివి దీర్ఘాయుష్మతియు, సంతతసర్వమంగళయు న గుము.

హి.—అది కేవలయాశీర్వాదమెకాదు వరమె.

మే.—అనుగ్రహింపబడితిమి.

హి.—ఈయర్ఘ్య పాద్యములగైకొని మునిసత్తములీ యాసనమలంకరింతురుగాక.

నా.—(అటులజేసి) మీరును గూర్చుండుడు గిరిరాజా బ్రహ్మలోకమునుండియింద్రలోకమునకు బోవుచు మార్గమున నిన్నుజూడ వచ్చితిని నేను వచ్చువరకెద్దియో పలుకుచుంటివి అది యేమి.

హి.—హిమవంతుడీ కుశలప్రశ్నచే ననుగ్రహింపబడెను మరేమియును లేదు పార్వతీ వివాహమునుగురించి ముచ్చటించుచూ మేనతో నిట్లంటిని.

మ॥ గిరిసంఘాతములోన మిన్ననుచుణ్ ♦ గీర్తిగాంతుగ్రి యోగీశ్వరుల్
శరణంబంది ఫలంబుగాంతుగ్రి వలముణ్ ♦ సద్వంశ మైశ్వర్యమున్
వరరత్నాకర మెల్లసౌఖ్యములు నా ♦ వశ్యంబులై యుండనీ
గిరిజన్ బెండిలిసేసిగాంతును ద్రిలో ♦ కీవ్యాపి విఖ్యాతులన్.

నా.—తలిదండ్రుల కీరీతి ప్రీతిసహజమే కదా నాకును బార్వతీ పరిణయ మహోత్సవము చూచువేడుక మెండుగాగలదు ఏమినిశ్చయించితివి.

దౌవారికుడు ప్రవేశించి—దేవా ప్రాగ్దిశానాధులు శచీకాంతులు దర్శనమపేక్షించి వచ్చియున్నారు.

హి.—సత్వరముగా దోడుకొనిరమ్ము

దౌ.—చిత్తము (అని పోవుచున్నాడు.)

నా—(జనాన్తికముగా) మంచిసమయముననే వచ్చినాడు ఇతఁడీయంశము నెటుల బ్రస్తావించునో చూచెదను.

(ఇంద్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

హి—(లేచి యెదురుకొని) దేవనాథ ఈయాసనమును గైకొని యీయర్ఘ్య పాద్యములఁగొనుము.

ఇం—(నారదునిజూచి) ఆహా! ఏమినాభాగ్యము! నారదమహాముని సందర్శనము సమకూడినది దేవసంయమీ నావందనములుగైకొనుము.

నా—సంతతాఖండల సామ్రాజ్యసిద్ధియగుగాక.

ఇం—(తనలో) ఈమహాత్ముఁడు త్రికాలవేది సంతతకలహప్రియుఁడు నేను వచ్చుటకు మునుపే యీయంశమును దెలిపియుండఁడుగదా- అయిననేమి నేనైనను దెలుపవలసినదే (ప్రకాశముగా) దేవా త్రిలోకసంచారులగు మీకు కుశలమా.

నా—క॥ త్రిదశేంద్రసుఖము నాకె
ట్లొదవును ముల్లోకములకు ♦ నొక్కటదీన
త్వదశల దారకపీడను
హృదయమ్ముల శోకమెపుడు ♦ నెచ్చుచునుండన్. 21

హి—తారకాసురునిపీడ లోకములంతట వ్యాపించుచున్నది అఖండసామ్రాజ్య శోభితుఁడగు నీశచీకాంతుని యాకారమే సాక్షి చూడుఁడు!

క॥ కరము కృశించిన గాత్రము
పరతేజోవిజి తదీన ♦ వదనము హీన
స్వరమును తారకపీడా
భరమును దమయంతదామె ♦ పలిపెడునకటా. 22

ఇం—నగరాజ జగద్రక్షా దక్షులగు నినువంటి మహాత్ములారక చూచుచుండి తారకాధముఁడు ముల్లోకముల బాధించుటకు గారణ మరయనేల.

నా—(జనాన్తికముగా) అదిగో మెల్ల నారంభించెను కానిమ్ము కొంతతడవీతనినాడించెదను. (ప్రకాశముగా) ఓయీ తన కుమారకావివాహాలోచనజేయు నీతని మనమును దేవతాదైన్యముచే గలంక జెట్టకుము.

ఇం—పరమానందము నామిత్రుని పుత్రికకు బరిణయం బొనరింప నాలోచించుటచే దేవతా దైన్యమును మరతును సకలసద్గుణవతియును భువనమోహినియునగు నీకన్నియకు బరిణయంబగుట గనులార నెన్నడు చూచెదమని యమరులందరు నాసగొనియున్నవారు ఈపుణ్యశీలకుం దగిన వరుని నిర్ణయించితిరా ?

నా—వివాహమె వలదని పార్వతి నిశ్చయించినట్లు వింటిని ఇది నిక్కమా.

హి—మరేమి.

ఇం—నీయభిప్రాయ మెటులనున్నది.

హి—వేరెటులనుండును తగిన వరునకిచ్చి కృతార్థుడ నయ్యెదనని తలంచుచున్నాను.

నా—వంశపావనులు మరియేతీరున దలతురు అయిన నీతనియభిప్రాయముతో బనియేమి పార్వతి వివాహము వలదని నిశ్చయించినది.

ఇం—నీ మనమున నెవ్వరికీ కన్నియ నిచ్చి ధన్యునిజేయ నెంచితివి.

నా—అదియే యాలోచనీయము.

ఇం—(తనలో) ఏమిది ఈతడు మాటిమాటికి నడ్డుతగిలి విరసమాడుచున్నాడు. నే ననుమానించినటులనే యీతడు పూనుకొనినట్లున్నది. కానిమ్ము ఈతని సరకు సేయనేల (ప్రకాశముగా) మిత్రమా! ఎవరినైనను దలచుకొని యుండవా.

నా—వివాహాంశమున బురుషుల యాలోచనకంటె స్త్రీలయాలోచన బలముగదా.

ఇం—ప్రియసఖీ మేనకమాత్రము నీయాలోచన నంగీకరింప కుండునా.

మే—మీయందరి సమ్మతమే నాకును సమ్మతము

ఇం—(జనాంతికముగా) ఇపుడీశ్వరుని యందీతని చిత్తముదవిలె నేని లోకములన్నియు సుఖించును గదా.

నా—ఓయీ! ఈవరకేమయిన గురుశుశ్రూషణ మొనరించినదా పార్వతి?

హి—లేదు.

నా—ఇంకను పసిబిడ్డ. కొంతకాలము గురుజనపరిచర్య జేసెనేని సహజగుణవతి యగు నీమె సానబట్టిన రత్నమువలె బ్రకాశించును.

ఇం—(తనలో) నేనువచ్చినవేళ మంచిదికాదు. కాకున్న నారదుండేల నిచ్చటికి వచ్చెను. (ప్రకాశముగా) మునీంద్రా! ఈమె సయుక్తము శుశ్రూషణ మొనరింపం దగినవారెవ్వరు?

పా—(తనలో) జరామరణ వర్జితులగు శివయోగీంద్రులు.

నా—త్రిలోకనాథుఁడగు శివయోగి తప మొనరించుచున్నవాఁడట !

ఇం—అబ్బా! రుద్రుఁడా! అతఁ డెక్కడ ఈపసిబిడ్డ యెక్కడ. అతికోపఘనుఁడగు నాతని యొద్ద నుపచర్య యనిన గత్తులపై సాములే. అయిన నొకటి గలదు సుమా. ఈమె పరిచర్యవలన నతఁడానందించునే గాని కోపింపఁడని తలచెదను. ఇదివరకాతని యీమ మఱి వడసితిరా.

నా—(తనలో) ఔరా! ఈతని స్వకార్య నిర్వహణ నైపుణి. (ప్రకాశముగా) అతఁడంగీకరింపకేమి.

ఇంద్రు—పార్వతి మనోరథము నరయుఁడు.

నా—అమ్మా! లజ్జవలదు. దూర్వాసకోటిసముఁడగు నా శివయోగికడ నించుక కాలము పరిచర్య యొనరించి యాతని కరుణ వడయుదువా?

మే—అమ్మా! కులగురువు లడుగునప్పు డూరకుండరాదు. చెప్పుము.

పా—కన్నియలకు గురుజనోపసత్తి శ్రేయమే కదా! శతకోటి దూర్వాస సములైనను లోకానుగ్రహ ధురీణులగు నమ్మహాత్ములు భక్తితోడ గొలుచువారిని వర మొసఁగి ప్రోవకుందురే?

ఇం—(తనలో) విబుధులారా! ధన్యులైతిరి. (ప్రకాశముగా) మిత్రుఁడా! నీవంశమంతయు నీయసమసంభవముచేఁ బవిత్రమాయెను. సహజధైర్యధుర్యుఁడవగు నీపుత్రికకు శివకోప మొక పెద్దగాదు.

నా—అమ్మా! నీవేల నారీతి బలికితివి ?

పా—దేవా! నేనమ్మహాత్ముని గురించి యిటుల వింటిని.

చ॥ అలిగినయేని ముజ్జగము ♦ నాతనిముంగిట నిల్వనోప ద
య్యలఘుఁడు నేరముండిన భ ♦ యంకరుఁడై గనుపట్టు నూరకే
యలగున భక్తులందున మ ♦ హాత్ముల చిత్తము కారణంబుగాఁ
జలనమునొంద దొందినను ♦ శాంతిలు బాదముబట్టి వేడినన్.

అందువలన నట్లంటిని.

నా—(తనలో) భువనేశ్వరి, త్రిలోకనాథుని పరిచర్యకు వెనుకదీయునా? (ప్రకాశముగా) ఓయీ ఈమెను శివయోగికడ దప్పక నొప్పగింపుము.

ఇం—ఇంక నొకటిగలదు. శివయోగి నీయింటనే స్థాణ్వాశ్రమ మను తపోవనమున యోగనిష్ఠుఁడైయున్నవాడు. నీయింట నిశ్చలముగా దప మొనరించుచుండుటచే త నీ మెవలని పరిచర్య నతిమోదముతో నంగీకరించును.

హి—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమీ! మహేశ్వరుఁడు నాయింటనే తపంబొనరించు చున్నవాఁడా? నే నెరుంగనైతిని. నాభాగ్య మేమని కొనియాడుదును. ఇదియంతయు బాగుగనే యున్నది. ఇంక నాలోచింప వలయును.

ఇ—నీయెడఁగల స్నేహమే పార్వతీ పరిణయమును జూచువేడుక బురి గొలుపుచున్నది. మిత్రి సందర్శనమును మాత్రము గోరివచ్చిన నాకిచట బార్వతీపరిణ యాలాపమును, నారద సందర్శనమునుగూడ సమకూడినవి. ఇట్టిసమయమున నాదురవస్థ నుగ్గడింపరాదు. మరియొకసారి వచ్చెదను. మునీంద్రా నావందనములు గైకొనుము.

మిత్రమా! పోయివచ్చెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

హి—ప్రియసఖి! అంతయు వింటివిగదా.

మే—గురువచనము సర్వధా శ్రేయస్కరము.

నా—ఓయీ! నే నెంతో తడ విచ్చట మసలితిని. అదిగో చూచితివా యీమాటల సందున నింద్రునితో మాటాడ మరచితిని. ఇపుడే పోయెదను. (తనలో) ఇపుడీరహస్యమును వెల్లడిచేయ నదనుగాదు. చేసితినేని మరి కలహము గలుగదు. స్వలాభము పోవును. (లేచుచున్నాఁడు.)

(అందరు నమస్కరించుచున్నారు.)

నా—మీకు శుభము గలుగుగాక, పోయివచ్చెదను.

(అందరు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

3 ప్రదర్శనము.— హిమవత్కూటమునందు మందాకినీ తీరమున నొకలతాగృహము.

(పార్వతి, చందనిక, కస్తూరికయు బ్రవేశించుచున్నారు.)

—(పార్వతి వైపుజూచి) ఓసీ! దాచుకొనుము, దాచుకొనుము. ఎంతకాలము దాచుకొందువు? అప్పుడైనను దెలియకుండునా? ఆనాఁ డెవరు నిన్నలంకరింతురో చూచెదముగాక. చంధనికా! యెటువంటి రహస్యమును సుఖదుఃఖములనుసమముగా

బంచుకొను చెలులకు దెలుపకుండ దాచుకొనుదానిని ఘరియెవ్వతె నయిన జూచితివే?

చ—ఇంతమాత్రమునకే తమప్రాణములవలె బ్రియమైన చెలులపై కోపింపదగునా! పాపము ఇది యేమి దాచుకొనినది.

పా—మీరెంత వగల వంకాయలే! ఏదో యొక నెపము గల్పించుకొని నాయెడ నొకరు కోపగించుట మరియొకరు వెనుక వేసికొని వచ్చునట్లభినయించుచు నెక్కసక్కియముల నాడుట, ఆహా! మీరెంతవారలే మీ మాటలు నేను వినను.

క—నీకెంత కోపమె? ఆమహాకాళి యైనను నీకు గోపమున దీసిపోవును. పోనిమ్ము. ఇటుమీద నీసమాచార మడిగితినేని యొట్టుబెట్టుము. చందనికా! (అని చెవిలో జెప్పుచున్నది)

పా—అదిగో నన్ను మోసముచేసి యేమో గొణుగుచున్నారు. నాకుఁ జెప్పరుకదా!

క—నీవు మాత్రము మాకు జెప్పితివా?

చ—చెలియా నేను జెప్పెదను, కస్తూరికతో నేమి

క—నీవు చెప్పవలదు. ఒట్టు బెట్టితిని తన గుట్టు మాత్రము రహస్యమా?

పా—ఓసీ! నేనేమి దాచితిని.

చ—ఆరీతిని దారికి రమ్ము.

క— నిన్నను మనయింటిలో జరిగిన సమాచారమేమి?

పా— మనయింట జరిగినది నీవెరుగవే? నిన్నను నారదమహాముని యును మహేంద్రుడును వచ్చి యాతిథ్యము నంగీకరించి చనిరి.

క—అంతేనా? వారిరువురును మాటాడకూరక పోయిరి కాబోలును!

చ— ఓసీ! నీవెపుడు నీరీతిని కస్తూరికకాకకు బాలుపడుదువు. అపుడు జరిగినదంతయు నుడువరాదా.

క—నీవు చల్లనిబానవుగదా. నన్నేల నుగ్గడించెదవు. అపు డేప్రసంగమును రాలేదు. పార్వతి చెప్పినది వినలేదా.

పా—అవునే అపుడు నా వివాహమును గురించిన ప్రసంగము వచ్చినది. అయిననేమి?

చ—ఆమాట మొదటనే చెప్పిన నెంత బాగుగ నుండును.

క—సఖీ! నీమీది ప్రేమచేత దెలియగోరితిని. నాకోపమును మన్నింపుము.

చ—నీవివాహ ప్రసంగ మెట్లు ముగిసెను.

క—ఇంచుకేనియు నెడలేక మేను మేనున గలిసి నీవు సుఖించు పుణ్యాత్ముని పేరు నుడివి నీ సఖీజనులకు శ్రవణానందము గలుగఁజేయుము.

పా—నేను వివాహమె వలదంటిని.

క—నీ చక్కదనమునకు దగినవరుడు లేడని నిశ్చయించితివా?

చ—పూజ్యులగు తండ్రిగా రేమనిరి?

పా—వారంవరు నించుకకాలము గురుజనసేవ జేయవలయునని నిర్ణయించిరి.

చ—నీ వందులకు సమ్మతించితివా?

పా—పెద్దలట్లు విధియన సమ్మతించక జేయవలసిన దేమి.

చ—ఎవరియొద్దను?

పా—స్థాణ్వాశ్రమమున నఁట.

క—ఇంకేమి నీ పుణ్యము పండినది. నీవిదివరకు విన్నమహాత్ముని, గనుగన్నులార జూచి సేవించెదవు. పిమ్మట నీవెవరో మేమెవరో.

పా—చందనికా! చూచితివా దీని పరిహాసములు

క—నేను పరిహాసమాడితినా! నిక్కమే పలికితిని. అన్యాయముగా నన్నేల నాడుకొనియెదవు

చ—శివయోగీశ్వరుని కటాక్షము వడసి యష్టైశ్వర్యములఁ బొందెదవు. కస్తూరికమాత్ర మింతకన్న నేమనినది.

క—అతడు రుద్రుఁడు. ఆతని పరిచర్యవలన నీమెయు రుద్రాణి యగును.

పా—నీ స్వభావ మెపుడు నొకటియే. చందనికా! మీరేమి మాటాడుకొనిరి.

చ—అమ్మా నాకెందుకు దానినే యడుగుము. అది యెట్లు బెట్టినది.

పా—ప్రియసఖి, కస్తూరికా! నాకుఁ జెప్పవే.

క—నీకు, జెప్పరానిదేమున్నది. నీవివాహ ప్రసంగము నీవుదాచుటచేత నీ పెండిలినాడు నిన్నలంకరింప గొంత తడవు త్రిప్పలు బెట్టుదమని మే మనుకొంటిమి. అయిన నిపు డంతయు జెప్పితివి గనుక మరి యటుల జేయము.

పా—నాకు వివాహ మయినపుడుగదా చూచెదములే.

చ—ఓసీ చూఁడు చూఁడు! ఎవరో మహర్షి మందాకిని యందీదుచున్నాఁడు.

క—ఔనౌను మహాతేజోవంతునివలె నున్నాఁడు.

పా—(హృదయోద్వేగము నణఁచుకొనుచు) ఈమహాత్ముని చక్కఁదనమేమని వర్ణింతును ఆహాహా.

చ॥ జిగిబిగిగల్గు దేహమును ♦ జిక్కనిమాంసలమైన వక్షమున్
ధగధగలాడు జవ్వనము ♦ నల్లనిబారెడు జుట్టువెండ్రుకల్
నిగనిగలాడు చెక్కులును ♦ నిద్దపుజూపు విశాలఫాలమున్
జగమున నందమెల్ల గురు ♦ సంయమియందున నుంచెధాతయున్. 24

ఈతఁడు నిక్కముగా శివయోగికాకున్నె నేను విన్నటులనే యున్నవాఁడు. ఆ, తప్పకాతఁడే. ఈతఁడు తనయౌవనమును దపమునఁబెట్టుకున్న నిక స్త్రీలకు శీలమెక్కఁడ.

ఉ॥ ఆమహనీయుబొంది యన ♦ యమ్ము సుఖింపగనోచినట్టి యా
రామదె పూర్ణసౌఖ్యము పు ♦ రాకృత పుణ్యఫలంబుదానిదే
నామనమెల్ల నీభువన ♦ నాథునియందున నిల్చెశ్రీశివ
స్వామియితండె యైన బరి ♦ చర్యలనైననుగాంతుసౌఖ్యముల్. 25

చ—నీవేమి యోచించుచున్నావు.

పా—అమ్మహాత్ముఁడు మందాకిని యందెటుల నోలలాడుచున్నాఁడో చూడుము.

క—యోచించుటేమి ఆతఁడోలలాడుట మాత్రము చూచుచున్నది. పార్వతీ వివాహమాడనని ప్రతినఁబట్టిన దెరుఁగవా.

పా—(తనలో) ఇటువంటి శివయోగీంద్రులఁగాక వేరొకరిని వివాహమాడనంటినిగాని పెండ్లియేమాని యోగిని నగుదునని యంటినా.

చ—నేనాసంగతిమరచి యేమో ధ్యానించుచుండుటచేత నడిగితిని.

క—ఇఁకను చాలింపుఁడు. అదిగో తీరమునెక్కుచున్నాఁడు. ఆమహర్షి యతికోపనుఁడు. ఎవరో తెలియునా? మరెవరునుగాదు. శివయోగి మనలనుజూచెనేని శపించును.

పా—(తనలో) హృదయమా నిక్కముగా నీపుణ్యమిపుడు పండినది. కస్తూరికా! ఆమహాపురుషుఁడు శివయోగీంద్రుఁడని తెలిసిన నీకంటె బ్రాణదానముఁజేయువారు మరి యెవరు?

చ—ఓసీ! ఆతఁడీదెసనే వచ్చుచున్నాఁడు.

క—లెండు లెండు. అతనికంటబడక మరియొక దెసను బోవుదము.

పా—(తనలో) అయ్యయో ఎట్లుపోగలను.

చ—పార్వతీ లెమ్ము లెమ్ము.

(అందరు నిష్క్రమించుచున్నారు)

4 ప్రదర్శనము:—హిమవత్పర్వత శిఖరముఁ నారదుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.

నా—త్రిలోక పూజనీయుఁడగు నన్నును దిరస్కరించెను. తాను దెలుపకున్న నాకు దెలియదుకాబోలు! ఎందువలననోగాని ననుజూచి లోకమంతయు గలహాశనుడ ననియు గలహప్రియుడననియు నన్యాయముగా నాడుకొందురు. ఔనౌను తమ నేరము లొరులపైబెట్టుట లోకసాధారణమే కదా తెలివిలేక తమలో దాము పోరాడుచుండునపు డించుక నాకు సంతోషమే. అదికాదనను. కాకున్న నేనుగూడ వారితో గలహింపవలయునా లేక యేడువవలయునా. నేనెన్నడైన గావలయునని కయ్యములు పెట్టితినా. ఇతరులు కలహించునపుడు చూచి సంతోషింతునుగాని దానిని జల్లార్పను. చల్లార్పవలయునని వేతనమొసంగి నన్నెవ్వరేని నియమించిరా యేమి. తపముచేసికొను నాకధికప్రసంగమేల! ఇదియేగదా నావలని నేరము మరియు నందరివలె మాట కడుపునదాచుకోనేరను నాచెవిని బడినమాట మరి నిముసమునకందరికి దెలియును నాకు దాపరికమేల! అందువలన వారిలో వారు కలహింతురేకాని నావలన నేరమేమి గలదు. నేనేమి యింటింటికిబోయి మీమీరహస్యములను నాకుజెప్పుడని బ్రతిమాలుదునా తమంతట దామె నాతోడ నుడువనేల నేనేమో కలహము పెట్టుదుననియేగదా సుత్రాముడు నాతో దెలుపకుండుట నేనేమి దేవకార్యమునకు విఘ్నముగలిగింతునా నాచేతనయినంతదనుక దనకు సహాయము నే చేసియుందునే నాడు హిమవంతునింట దాను దెలుపకయే నేనెంత సహాయముచేసితిని. అదియైన నెంచక నన్నింత చుల్కనజేయునా పార్వతీ వివాహముజూచు వేడుకమాత్రముదప్ప మరేమియు లేదనెనుగాని దేవకంటకుడగు దారకాసురుని గీటడంప శివవీర్యమువలన బార్వతియందు సేనాన్యుని బుట్టింపయత్నించుచున్నామని తెలుపడయ్యె. ఔరా! వీని దొంగతనము నేనుత్రికాలవేదినని మరిచెను. కానిమ్ము పాకశాసనా ఇఁకను నారదుని ప్రభావము జూడుము ఈయంశమున నించుక యలికిడిబుట్టింపకున్న నే

ను నారదుడనుగాను (యించుకాలోచన నభినయించి) అయిన నీయిందుప్రియం దలి పంతముచే దేవకార్యము చెడునుగాబోలు (మరల నాలోచన నభినయించి) మంచిది యిటులజేసెదను అదిగో చూపుదూరమున నొకకూటమున హిమవంతుడు మేనకతోగూర్చొనియున్నాడు మూడువంతులు హైమవతిని శివయోగికడ కంపుటనుగురించియే యోచించుచుందురు ఇందుప్రియు సైతము పార్వతిని శివగివయోగికడ కంపుడని వారల నుత్సహించును. నేను లేకుండజూచి వారితో మాటాడుటకే గాబోలును మరియొకసారి వచ్చెదననియంచు బోయెను తానటులనే సంతోషింపనిమ్ము నేను శివయోగికడకేగి నాపనిజేసెదను. అపుడు వాసవుడు నాసంగతి లెస్సగాదెలియును త్వరపడి స్థాణ్వాశ్రమమున కేగెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాడు)

5 ప్రదర్శనము—హిమవంతుడును మేనకయు నొకకూటమునగూర్చొని ప్రవేశించుచున్నారు.

హి—అప్పటి కెటులదోచినను దుష్కరముగా గనబడుచున్నది.

మే—పార్వతికిసైతమిది సమ్మతము.

హి—అదియెట్లు.

మే—స్పష్టముగా బలుకలేదు అయినను వివాహ మిపుడక్కరలేదనియు నింక గొంతకాలము గురుజనసేవ జేయుదుననియు పిదప వివాహాలోచన జేయవచ్చుననియు ననెను.

హి—ఇందుకా నీవానందించుచున్నావు.

మే—ఇప్పటి కిదియును మేలె.

హి—మహేశునిసంగతి యెరుగదు అందువలన నీసాహసము.

మే—ఆమహాత్ముడు త్రిలోకనాధుడు అతనిని బరిచర్యలచే దనిపి తగినవరుని బొందుటకు వరముగొనవచ్చును.

హి—సకలసుఖముల ననుభవించుచు జెలులతో నాడుకొనుచుండు నీపసిబిడ్డ యతికోపనుడగు నాశివయోగికడ బరిచర్యనెటుల నొనరింపగలదు.

మే—ఆయంశమున నాకును మనము తల్లడిల్లుచున్నది. కుసుమకోమలమగు దనశరీరమును బరిచర్యశాలుసేసిన నేనుమాత్రమెటుల సహింపగలను,

హి.—(తెరవంక జూచి) అదిగో శతమఖుఁడు విలాసార్థముగాఁబోలు నిటువచ్చు
చున్నాఁడు.

మే.—మనలను జూచెనుగాఁబోలు నీదెసనే వచ్చుచున్నాఁడు.

హి.—మొన్న నింకొకసారివచ్చి మాటాడెదననెను.

మే.—అందునకే వచ్చునని తలచెదను.

హి.—ఎద్దియో పనిగలిగియేవచ్చును. (ఇంద్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు) మిత్రుఁడా రమ్ము.
ఈశిలావేదికపై గూర్చుండుము సాయంకాలమున విలాసార్థము బయలువెడలి
నట్లున్నది.

ఇం.—(తనలో) ఇదియునొక మేలె కానిమ్ము (ప్రకాశముగా) మిత్రుఁడా నీసానుప్రలం
దొకతూరి తిరిగి విశ్రాంతినొందవచ్చితిని జన్మసాఫల్యమనిన నీదేగదా చూడుము.

చ॥ ఒకదెసగంగ యొక్కదెస ♦ నోషధిసంచయ మొక్కచోమణీ
ప్రకటితభాగ్యవైభవము ♦ ప్రాప్తతపఃఫలమన్నిచోటులం
దొకటవిహారభూములును ♦ నొక్కటనున్నతకూటజాలముల్
సుకృతియనంగ నీవొకడ ♦ సూవెజగత్త్రితయంబు జూచినన్. 26

హి.—ఓయీ నేనంత నతిపాత్రుఁడనుగాను నీవంటివారి కుపచరించుటవలన ధన్యుఁడ
నైతిని కాకున్న నేనునొక శైలమునే.

ఇం.—అదిగో ఉపచరించుట యనని స్మరించితిని ముల్లోకములను దారకుని కప్పగించి
చూచుచున్నావేగాని యమరుల దీనదశకించుకైన నడ్డురావుగదా.

హి.—తారకునివలన బీడలేనివారెవరు నాశిఖరములలో గొన్నింటిని దన యుద్యానము
లలో నుంచుకొనెను. అయిన నేనేమిచేయగలను ఈపని నీవలన గావలెననుము
నేను చేసెదను.

ఇం.—నీవు దలచినమాత్రమున దారకుఁడు చల్లారును.

హి.—అది యేలాగు.

ఇం.—నీయధిత్యకయందొకచోట శివయోగి తపమొనరించుచున్నవాఁడు గదా.

హి.—ఔ నవును నేనాతని సందర్శింప వలయును.

ఇం.—అతని వీర్యమువలన బుట్టినవాఁడుగాక తారకాంతకుఁడు లేఁడు.

హి.—అందునకు నేనేమి చేయగలను.

శిరి.—వినుము ఆమహాత్మని వీర్యమునుధరింప హైమవతికిదప్ప మరియొవరికిని సమర్థత లేదు. కావున హైమవతికిని శివయోగికిని వివాహకార్యము సాధింపుడని గమలాసనుడె నాతోడ బలికెను.

హి. & మే.—(ఆశ్చర్యముతో నొండొరులఁ జూచుకొనుచున్నారు)

ఇం.—మీరు శంకింపవలదు.

హి.—సందేహింపలేదు మాభాగ్యమున కచ్చెరువందుచున్నాము.

ఇం.—అందువలననే నీయుపేక్షచే దేవతలకీ దైన్యమంటెని.

హి.—నాచే నేమగును సుస్థిరబ్రహ్మ నిష్ఠుడైయున్న రుద్రునికడ కెవరేగ గలరు. ఇదిగాక యాడుబిడ్డవారము గదా. మాయంతట మేమేపోయి పిల్లనిచ్చెదమని యడుగుటనాయ్యముకాదు. కానిమ్ము కాలక్రమమున జూచుకొందము.

ఇం.—అదేమి శుశ్రూషణార్థము పార్వతినంపదలచిన దేమాయెను.

హి.—మరల సందేహించుచున్నాను.

ఇం.—వలదు వలదు. పంపుము, అందువలన నన్నియు సమకూరును నేనంతయు దీర్చెదను నీవుమాత్రి మామెనచటికంపుము.

హి.—మేనకా ప్రియసఖుడిట్లనుచున్నాడు నీ వేమనియెదవు?

మే.—నాకును మనస్సొప్పకున్నది. అయినను ప్రియసఖుని మాటదాటరాదని శంకించుచున్నాను.

ఇం.—దేవకార్యార్థమే కాక త్రిలోకోద్ధరణార్థమీ కార్యము మీరుచేయక తప్పదు నాస్నేహబలముచే మిమ్మును నిరోధించుచున్నాను.

హి.—అంతదూరము చెప్పినపుడు మనము కాదనరాదు. మిత్రుడా కానిమ్ము రేపు శివయోగిని సందర్శించెదను. పార్వతి నొప్పగించెదను.

ఇం.—అదిలెస్స. పిమ్మటి కార్యము నేను దీర్చెదను. మిత్రుడా! మనమీ మాటలసందున మురచితిమి నీ మిత్రుడనగు నాయెడ నీవలెనే నీయెడల నాదిత్యుడు మిత్రధర్మమును జూపుచున్నాడు.

చ॥ ఎడపక నీ గృహంబుననె ♦ యెచ్చులు తగ్గులు గల్గె గాన దా
నొడయుడవైన నీకు నవి ♦ యొప్పగ బంచ దలంచి మిత్రుడా
పడమట నించె నీ యెడల ♦ బచ్చని బంగరు చాయ నింతయూ
బుడమిసమాన భాగ్యులయి ♦ పొందుదురన్నియు మిత్రవర్గముల్

హి.—అవును సంధ్య వర్తిల్లుచున్నది.
శిం.—లెమ్ము నేనును బోయెదను. దేవర మాతోడ నీ వచటి కేగవలయును.

(అందరు నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది శ్రీ జల్లేపల్లి హనుమన్త్రాయ కవిరచితమగు శివోద్వాహ
మను నాటకమున వాసవమంత్రణమనునది
ప్రథమాఙ్కము.

శివోద్వాహము.

ద్వితీయాఙ్కము.

1 ప్రదేశము:—స్థాణ్వాశ్రమము. శివయోగి యొక్క యోగవేదికపైఁ గూర్చొని

ప్రవేశించుచున్నాడు.

శి.—ఆహాహా! ఆత్మానుసంధానమునకంటె సుఖమేమి గలదు. నా స్వరూపమునందువల న లెస్సగా నెరిగి యానందించుచున్నాను.

చ॥ కదిసి చరాచరాత్మక జ ♦ గంబునకెల్లను మూలకారణం
బిదియని నిర్ణయింతు రది ♦ యెయ్యది నేనెగదా మహేశుఁడన్
సదృశు డెవండు నా కఖిల ♦ సాక్షికి నేనను లోన జూచుచున్
ముదమును బొందువాడ బరి ♦ పూర్ణుఁడ నవ్యయుఁ డద్వితీయుఁడన్. 28.

సకలలోకములను సృజియించుచు బాలించుచు గిట్టించుచు నానందించు పరమేశ్వరుండు నే నేగదా అనుసంధానమునుండి మరలినపుడుమాత్రమె యీప్రపంచమును గుర్తెరుగుట. అంతదనుక ననుభవించిన సుఖమిట్టిదని యనుభవవేద్యమేగాని మాటలతో వక్కాణించి చెప్ప నలవికాదు. ఎంతకాలమైన నీరీతి గడుప వచ్చును. నాతోడ సంతతానంద మనుభవించు దాక్షాయణితండ్రి వలని పరాభవము సైపక యగ్నిప్రవేశము జేసెను. సకలావతారములందును నాతోడ ననపాయ దాంపత్యము నెనయు నమ్మహాశక్తి లేకుండుటవలన సమాధి చాలించినపుడెల్ల నాకు సంతోషము లేకున్నది. అయినను సమాధినిష్ట మాత్రమధికముగా నున్నది. (చెవియొగ్గి) ఓరీ ఎవరక్కడ

నంది—(ప్రవేశించి) దేవా ఇదిగో యున్నాను.

శి—ద్వారమున గోలాహలమేమి?

నం—మహాదేవా! త్రిలోకసంచారులగు నారదమహామునులు దేవర దర్శనార్థము వి చ్చేసియున్నారు. తాము సమాధి యందుండుటంజేసి లోనికి బోరాదని విన్నవించుచుంటిని. అందులకు వారునాపై గినియు చున్నారే గాని మరేమియు గోలాహలములేదు.

శి—వారి నెన్నడును వారింపవలదు. తోడనే ప్రవేశపెట్టుము.

న—మహాప్రసాదము ఇంతటినుండి మరెన్నడునడ్డము. (అనిపోవుచున్నాడు.)

నా—(ప్రవేశించి) అదిగో శివయోగి మున్ననే యీమహాత్మునిజూచియు నేటికి క్రొత్తవానివలె తేజమధికమయి మిగుల బ్రకాశించుచున్నాడు. ఆహా సైదిక తేజోమహిమ.

చ॥ పసిడిమెరుంగుమై జిగితం ♦ పంబున వన్నెలు మించి కాంతి న
ల్దెసలను గ్రమ్మి చూపరుల ♦ దృష్టుల నింపుగబట్టి లాగెడున్
వెసజని చేర బోవ గడు ♦ వేడిమిచే మిరుమిట్లు గొల్పు హా
యసదృశయోగి దర్శనము ♦ లద్దిరసాంప్రను భీతి గొల్పవే. 29.

క॥ మానిత యోగాభ్యాసము
పూని యితడుకడు బురాణ ♦ పూరుషుఁడయ్యున్
మేనిపసలేత ప్రాయము
గానంబడు బెండ్లికొమరు ♦ కైవడి నాకున్. 30

శి—మహాముని! నావందనములుగై కొని యీవేదికమీద కూర్చుండుము.

నా—నారాయణ! (కూర్చొని) మహాదేవా! సకలతపఃఫలమనగు నీకును దపమేల లోకములనెల్ల నిరుపద్రవముగా గాపాడుదొరవు నీవకావె! మహానుభావా,

క॥ విశ్వములగన్నమేటివి
శాశ్వత సుఖమొరులకీయ ♦ జాలిన దొరవున్
శాశ్వత సుఖస్వరూపివి
విశ్వేశా యింక నేల ♦ వేడితపంబుల్. 31

శి—నారదా! స్వరూపానుసంధానమునకంటె వేరేమున్నది? చూడుము,

శా॥ నానాబుద్ధిగతావరోధచయము ♦ న్నాశంబుగావించు స
న్మానంబిచ్చును చిత్తమందుఘన చాం ♦ చల్యంబు బోనాడు ని
త్యానందంబుదయింపఁజేయును స్వ ♦ కీయంబైన యాత్మానుసం
ధానానందముకన్న వేరుకలదా ♦ ధ్యానింపఁగానారదా. 32

నా—మహాత్మా! నీస్వరూపమేది? దాక్షాయణీ సహితమా? తద్విరహితమా?

శి—అన్నియు నెఱిగి నన్నడుగనేల? దాక్షాయణీరహితుఁడనై నేనెటులసంచరింపఁగలను.

క॥ అన్ని యవతారములలో
జెన్నుగ ననపాయస్ఫూర్తి ♦ జెలగుచునన్నున్
మన్నించును దాక్షాయణి
చన్నేనే దానివిడిచి ♦ చరియింపంగన్. 33

నా—ఇపుడు మరి దాక్షాయణియేది?

శి—నా మాయయేగదా దాక్షాయణి. ఎపుడువలసిన నపుడుగైకొందును.

నా—ప్రకృతమందవిచ్ఛిన్నముఁగా దపమొనరించుచున్నావా?

శి—మఱేమి.

నా—నీకు శుభముగలుగుగాక నేనొకటి చెప్పెదను వినుము ఎవరేని దపముబూనిన ముందు దేవేంద్రునికి భీతిగలుగును. వాని తపోభంగమున కాతఁడెన్నియేని బన్నును. కావున దపోవిఘ్నము రాకుండ మెలఁగవలయును.

శి—నారదఋషి లోకాచార ప్రవర్తకుఁడవగు నీవచనము పరమోపదేశముగా గైకొందును. అయినను దన పదమునుగోరి తపమొనరించునపుడు గోత్రభేదికి భయముగలుగుట నిక్కమె. వేలకొలది నింద్రులను దలపుమాత్రమున సృజింపజాలునా కింద్రునివలన విఘ్నమెటుల గలుగును.

నా—నీయభిప్రాయ మాతఁడెఱిఁగెనేని విఘ్నమాచరింపఁడు అయినను సాధారణముగా నింద్రపదవిఁగోరి తపము జేయుచుందురు గావున నెవరు తపముబూనిన దన పదమునకేయని యతఁడనుమానించి భయపడును. ఇది లోకసామాన్యమే కదా.

శి—నీ కనుమానము వలదు.

నా—నా కనుమానమేల నాయెరిగినమాట జెప్పితిని. పోనిమ్ము, దానికేమి. మహాదేవా ఈ యాయాశ్రమమున నీకు సుఖముగా నున్నదా. నీపరిచర్య చేయువారెవరు.

శి—ప్రమథులు.

నా—అదియు నొకమేలె.

శి—ఏల?

నా—ప్రమదలేమోయని శంకించితిని. అదికాదుగనుక నిపుడంతయు సంతోషమే.

శి—ఉండిన నేమి.

నా—ముందెందరినో మహాపురుషుల నింద్రుఁడు తనకామినుల నెరసేసి తపోభంగ మొనరించెను.

శి—ఏలనన్నింత చులకనజేయుచున్నావు మృత్యుంజయుఁడనని యెఱుగవా?

నా—దేవా, మఱవలేదు. మృత్యువును జయించినను గురంగలోచనల చూపుల జయించుట మిగుల దుష్కరము నీవే యోచింపుము. (ఆత్మగతముగా) ఇట్టువంటి మహాయోగులె చక్కనియాఁడుదాని మోముజూచినమాత్రాన నుప్పొంగి వెంటనంటి పరువులిడుట వేరె వెతుక నేల? ఈమృత్యుంజయుఁడె పురుషుఁడని యెరిగి యెరిగి యాఁడుదానివేషమును ధరించినమాత్రమున వెన్నుని వెంటనంటి పజ్జనున్న దాక్షాయణి నగునని సైతమనుమానించక కడుదవ్వు పరువులిడెను. ఆమాట గట్టిగా నంటిసేని నిష్ఠూరముగా నుండును. పెద్దవారితప్పులు వారియెదుట నే పలికిన చిత్తము బరువెక్కును గదా.

శి—నీవు మాత్రము మిగుల శంకించు చున్నావు గాని నాతపమునకు విఘ్నము రానేరదని నమ్ముము. అదియునుగాక ప్రచ్ఛన్నముగా నేనీయాశ్రమమున నున్నానని నన్నెవరెఱుగుదురు?

నా—నీవటుల ననుకొనుచున్నావు. నీవెవనియింట నిశ్చలముగా దపమొనరించు చున్నావో యాహిమవంతునికొక చక్కనికూఁతురుగలదు. ఆమె మూఁడులోకములందును సుందరియగుటచేత భువనేశ్వరి యనదగియున్నది. ఆమెకిపుడు జవ్వనము నిండుచున్నది. హిమవంతుఁడు నామెను గొంతకాలమింక గురుజన శుశ్రూషణము జేయవలయునని నిశ్చయించి నీవిచ్చట నుండుట నింద్రునివలన నెరిగి నిన్ను సందర్శింపఁ దలచెను. అతడు పార్వతిని దోడ్కొని రేపిచ్చటికి వచ్చును. ఎవరైన

కృష్ణు—మనము మాత్రము తడయ నేల ? (రథము మరల్చి నడపుచు) అదుగో! పెద్దబావగారు సంతోష పారవశ్యము చేత భీమునితోఁ గూడ నామడ యడుగులుగఁ గాలినడకనె మన కెదురు వచ్చుచున్నారు. మన మిఁక రథము దిగి యాయనను గలిసికొందము.

ఇద్దఱు—(రథము దిగుదురు.)

యుధి—(భీమునితోఁ బ్రవేశించి కృష్ణునిఁ గౌగిలించుకొని) వాసుదేవా!

గీ. పగలు తుదితంతుగూడ నిష్ఫల మొనర్చి
విజయు ప్రతినము నెగ్గించి, విజయ మొదవఁ
జేసినమహాత్మ్మ నిన్ను నర్చింపనిమ్ము
ప్రథమమున నాదు సంతోష బాష్పములను.

అర్జు—అన్నగారు ! విజయుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

యుధి—(కౌఁగిలించుకొని) తండ్రీ ! నిర్వర్తితప్రతిజ్ఞుండవై నిరుపద్రవముగ వచ్చి నాకుఁ గన్నులపండువ సలిపితివి!

భీము—అహో ! అదే మదేమి ! ఘటోత్కచుఁడు రక్తసిక్తాంబరుఁడై కపాలపాణివలె నెవనిదో మస్తకము చేతఁ బట్టుకొని యంబరము నుండి దిగుచున్నాఁడు !

అందఱు—(తొట్రుపాటుతోఁ బరికింతురు)

ఘటో—(ఉక్తప్రకారముగఁ బ్రవేశించి) తండ్రులారా ! సైంధవ రూపధారియై మిమ్ములను వ్యాకులపఱిచిన యలంబసునిరక్తముచే దడిసిన కేలుదోయితో మీకుమారుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు. (నమస్కరించి) ఇదె యాదుష్టుని మస్తకము. (అని మస్తకము క్రిందఁ బడ వైచుచుఁ బ్రక్కకుఁ జూచి) ఇదుగో ! మామగారును నిక్కడనే యున్నవారా ! (అని కృష్ణునకు నమస్కరించును.)

యుధి—ఏమీ ! యీ మాయకాఁడలంబసుఁడా ! బిడ్డా ! యీ పాపాత్మునకుఁ దగినశిక్ష కావించితివి !

కృష్ణు—వత్సా ! నీతండ్రి లోకకంటకుఁడగు బకుం జంప—నీవు వాని యనుజుం జంపి యాతండ్రికిఁ దగిన కొమరుఁడ వనిపించుకొన్నాఁడవు ! బావగారు ! ఇక్కడికి విజయుని ప్రతిజ్ఞ నెఱవేఱినది.

ఈ సైంధవవధకుఁ బ్రథమప్రేరకురాలు మాచెల్లెలు. కావున నీ సంతోషవార్త యామె కెఱిఁగించుటకై శీఘ్రముగాఁ బోవలసి యున్నది. ఇఁక నేను జేయవలసిన దేమని యున్నచో సెలవిండు.

యుధి—ఇంకను నాకుఁ జేయవలసిన దేమున్నది ! ఈయనుగ్రహము నా మాతృభూమియెడ వినియోగింపుము.

కృష్ణ—అట్లయిన, నిదిగో !—

సీ. అన్నదమ్ములభాగ మపహరించెడుబుద్ధి
యెవ్వఁ నెరికి బుట్టకుండు గాక !
గాండీవి కెనవచ్చు కార్యశూరులతోడ
నిఖిలమండలములు నిండుఁ గాక !
అధికాయురోపేతు లానభిమన్యు లిం
టింట నెల్లవు డుదయింత్రు గాక !
కాంతలెల్లరు వృద్ధగతి వీరమాత లై
గౌరవకీర్తులు గాంత్రు గాక !

ప్రజలయం దైకమత్యము ప్రబలుఁ గాక !
విద్యకే గౌరవంబు లభించుఁ గాక !
కవులవాక్కులకు స్సిద్ధి కలుగుఁ గాక !
భరతమాత సుఖస్థితిఁ బరఁగుఁ గాక !

శ్రీ మజ్జగద్గురు శంకరభగవత్పాద ప్రసాదాసాదిత మహాకవిబిరుదాంక
భారద్వాజ గోత్రార్ణవ శశాంక, కవిఘంటా కలాప హస్త
కాళ్లకూర్యన్వయప్రశస్త, బంగారురాజ కవిరాజ
తనూజ, నారాయణరాయామాత్యబిడౌజ,
ప్రణీతంబగు పద్మవ్యూహనాటకము
సంపూర్ణము.